TussenRuimte

MISSIONAIR • INTERCULTUREEL • VERBINDEND

NOOIT VAN GEHOORD

2019 | 2

100 kunstwerken in woord en beeld

Gebouwen, schilderijen, boeken, beelden: wereldwijd zijn indrukwekkende religieuze kunstwerken te vinden. Elk kunstwerk in dit boek krijgt een foto, een toelichtende tekst, een quote en gedetailleerde informatie. Dit boek legt de symboliek uit en laat zien hoe wonderlijk God en mens verbonden zijn.

gebonden | € 16,99

Jonge christenen over geloof hoop en inspiratie

Theoloog Janneke Stegeman gaat in gesprek met 18 jonge christenen uit verschillende stromingen, topfotograaf Cigdem Yuksel maakt prachtige portretten van hen. Aan de hand van een Bijbelverhaal vertellen Ihab, Joenoes, Thirza, Cecile en anderen over een kantelpunt in hun leven. Verhalen vol hoop en inspiratie, geloof en twijfel, traditie en moderniteit.

gebonden | € 24,99

Leven in gebed

In het bidden en in het lezen van de Bijbel word je aangeraakt door God en raak je bewust van zijn tegenwoordigheid. Deze vorm van mindfulness geeft een vreugde en vrede die veel verder reikt dan de populaire, maar onpersoonlijke vormen van spiritualiteit in deze tijd.

paperback | € 19,99

De drie belangrijkste gebeden

Een origineel boek over het gebed, waarin de drie belangrijkste gebeden - hulp vragen van een hogere macht, waarderen wat goed is in ons leven en ontzag hebben voor de wereld om ons heen - centraal staan.

gebonden | € 14,99

INHOUD

3 Redactioneel

14 Gastcolumn

34 Column

35 Was getekend

50 Beeldmeditatie

52 Actueel
Honderd jaar 'Maximum Illud'

54 Impressies

58 Kunst & cultuur
- *Film*
- *Muziek*
- *Boeken*

63 Agenda

64 Vooruitblik

4 REPORTAGE | Jan A.B. Jongeneel
Door gesloten deuren

ONDERZOEK | Gerrit Noort
Focus op 'onbereikten' lakmoesproef voor missionaire samenwerking 8

15 DEBAT | Stephen Griffiths – Tim Verduijn
Hoe veilig is het achter de horizon?
– Een ongeleid projectiel? (blz. 15)
– Uitzenden: alleen naar veilige landen? (blz. 19)

PORTRET | Maarten Kommers – Nienke – Boudewijn van Schoonhoven – Jan Zwart 23
Het Goede Nieuws voor nog zovelen
OMF Nederland (blz. 23) – CAMA Zending (blz. 24) – Frontiers (blz. 25) – People International (blz. 27)

28 ANTITHESE | George Acis
Waar zijn de 'oerchristenen' gebleven?

REGIO IN BEELD | Jan A.B. Jongeneel – Wilma Wolswinkel 36
Saoedi-Arabië en de Golfstaten:
Islamitische 'modelboerderij' en een groeiende 'importkerk'

40 INTERVIEW | Piet Both
Arco de Leede van Interserve:
'Weet de kerk in Nederland dit wel?!'

PERSPECTIEF | P.A. Thomas en Piet Both 44
'Er is (g)een plek voor christenen in Nepal'

TussenRuimte
missionair · intercultureel · verbindend

jaargang 12 | nummer 2 | juni 2019
ISSN 0165-988X

TussenRuimte is een kwartaaltijdschrift voor missionaire en interculturele theologie dat verschillende christelijke stromingen verbindt en samengesteld wordt door een Nederlands-Belgische redactie.

TussenRuimte doet verslag van missionaire initiatieven, in woord en daad, lokaal en wereldwijd. Het tijdschrift wil vanuit het christelijk geloof inspireren en reflecteren op religies en culturen, met de bedoeling steeds opnieuw een proces van verstaan op gang te brengen. Zo kan ruimte ontstaan voor de betekenis van het evangelie in onze tijd.

TussenRuimte is een uitgave van de Nederlandse Zendingsraad (NZR) in samenwerking met MissieNederland, Prisma, de Verenigde Protestantse Kerk in België en Uitgeverij Kok in Utrecht.

© 2019 Uitgeverij Kok en de redactie van *TussenRuimte*
Overname van artikelen is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie.

Omslagfoto: Stadsbeeld Bangkok

Redactie
Foka van de Beek (hoofdredacteur), Annemieke van den Berg, Piet Both, Rob van Essen, Renate Japenga, Peter-Ben Smit, Chris Vonck

Eindredactie
Marieke van der Giessen-van Velzen | Redactie.AMG

Redactieadres
TussenRuimte
Nederlandse Zendingsraad
Hoofdstraat 51
3971 KB Driebergen
T (0343) 745 245
E tussenruimte@zendingsraad.nl
W zendingsraad.nl/tussenruimte

Foto's en illustraties
Piet Both (omslag, 5, 11, 47-49), George Acis (29, 30, 34), Roel Ottow (35), Interserve (42), P.A. Thomas (46), Wilma Wagenaar (50-51), Iddo van der Giessen (59)

Basis-layout
Peter Slager | Garage bno

Abonnementenadministratie
VBK | media, abonnementen
Postbus 13288
3507 LG Utrecht
T 088 – 700 2780 (09.00-12.00)
E abonnementen@kok.nl

Abonnementen
Een jaarabonnement in Nederland kost € 44,50;
in het buitenland € 52,00. Studentenabonnement: € 29,00.
Losse nummers: € 11,50 (exclusief porto).
Proefabonnement van twee nummers: € 16,50.
Het abonnementsjaar loopt van januari tot en met december. Abonnementen worden stilzwijgend verlengd, tenzij minimaal drie maanden voor het einde van de abonnementsperiode schriftelijk is opgezegd. Adreswijzigingen graag drie weken voor de ingangsdatum schriftelijk doorgeven.

Deze uitgave is gedrukt op papier van verantwoorde herkomst.

Nooit van gehoord?

> ‘Slechts 3% van de zendelingen werkt in een regio waar 97% van de mensen nog nooit van Jezus hebben gehoord. Dáárom is zending nodig’, twitterde Arco de Leede, directeur van Interserve, vorig jaar.

Met dit citaat van het wereldwijde web bracht hij een balletje aan het rollen. In een interview vertelt De Leede dat dit over regio’s gaat waar samen meer dan 2,9 miljard mensen wonen. Hen bereiken is het verlangen van organisaties die elkaar vinden in een samenwerkingsplatform ‘De minst-bereikten’. Samen onderzoeken zij wat migrantenkerken en andere kerken in Nederland kunnen doen om hier en in landen waar migranten vandaan komen het Woord te laten horen onder hen die er nog nooit van gehoord hebben.
In dit verband beschrijft Gerrit Noort verhelderend hoe in de jaren zestig een discussie werd gevoerd tussen zendingsmensen en organisaties. Moet zending zich bezighouden met evangelieverkondiging aan ‘niet-bereikten ‘of zich richten op oecumenische ondersteuning van kerkopbouw? Hij herinnert ook aan de titel van het afscheidscollege van professor Verkuyl in 1978: de ‘onvoltooide taak der wereldzending’, waarin gewezen werd op regio’s waar de kerk zwak is. In 1982 werd bijvoorbeeld Frontiers opgericht om ‘Jezus-volgende-gemeenschappen’ te stichten in een wereld waar Jezus en Maria wel bekend zijn, maar de goede boodschap niet.

In dit *TussenRuimte*-nummer ook bijdragen over niet of moeilijk toegankelijke landen en een land als Nepal waar kerk en christen tot de jaren vijftig geweerd werden. Het gaat over uitgezonden zijn, over wonen en werken in zo’n ‘moeilijk’ land en ook over de ophef via de sociale media over de zendeling die gedood werd op North Sentinel Island. Schreef Paulus ook met het oog op vandaag niet:

> *‘Hoe zullen zij in Hem geloven van Wie zij niet gehoord hebben?’*
> (Romeinen 10:14, *Herziene Statenvertaling*)

— Piet Both, themaredacteur

Door gesloten deuren

Voltrekt het wonder van 'door gesloten deuren binnenkomen', zoals Jezus Christus in het Johannesevangelie, zich ook in onze tijd? Een bijdrage over open en niet-toegankelijke landen en hedendaags zendingsbeleid.

Het Johannesevangelie verkondigt dat Jezus na zijn kruisdood en verrijzenis 'door gesloten deuren' binnenkwam om zijn gedesillusioneerde discipelen te ontmoeten, hun vrede (*sjaloom*) toe te wensen en een zendingsopdracht te geven (Johannes 20:19, 26).
De vraag is of het wonder van door gesloten deuren binnenkomen zich ook in onze tijd voltrekt. In directe zin: door Jezus Christus als actor (verschijningen van hem in dromen en visioenen aan mensen in 'gesloten landen'). En in afgeleide zin: door Jezus' hedendaagse volgelingen (uitzending naar 'gesloten landen').

Kolossaalste claim ooit in handen van de Opgestane

Dit artikel geeft eerst een beknopt overzicht van landen met en zonder 'gesloten deuren' en stelt daarna de vraag aan de orde wat nu missionair gedaan kan en moet worden.

Vrije en niet-vrije landen

De Verenigde Naties heeft bijna tweehonderd lidstaten die in overgrote meerderheid de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (1948), met daarin een artikel over godsdienstvrijheid, ondertekend hebben. De meeste lidstaten hebben een bevolking die in meerderheid christelijk is. De overige staten hebben een bevolking die in meerderheid hindoe, boeddhist, joods of islamitisch is of door communisten geregeerd wordt. Bovendien zijn er landen waarin geen enkele groep van gelovigen de meerderheid heeft. Nederland en Suriname behoren tot die groep landen. Hier volgen een paar opmerkingen over elk van deze categorieën landen.

• Landen met een overwegend christelijke bevolking zijn in principe altijd toegankelijk. Alleen als zij in de greep van dictators of ultranationalisten geraken of geterroriseerd worden door drugsbendes (Mexico), krijgen zij te maken met beperkingen die ook de vrijheid van godsdienst kunnen aantasten.

• Er zijn twee landen met een hindoemeerderheid: India en Nepal. In het verleden was India meer toegankelijk dan Nepal, maar nu zijn de rollen omgekeerd. De Hindutva-partij die India en hindoeïsme wil laten samenvallen, voert een uitgesproken anti-christelijke en anti-islamitische koers. Voor Open Doors was dit reden India nu

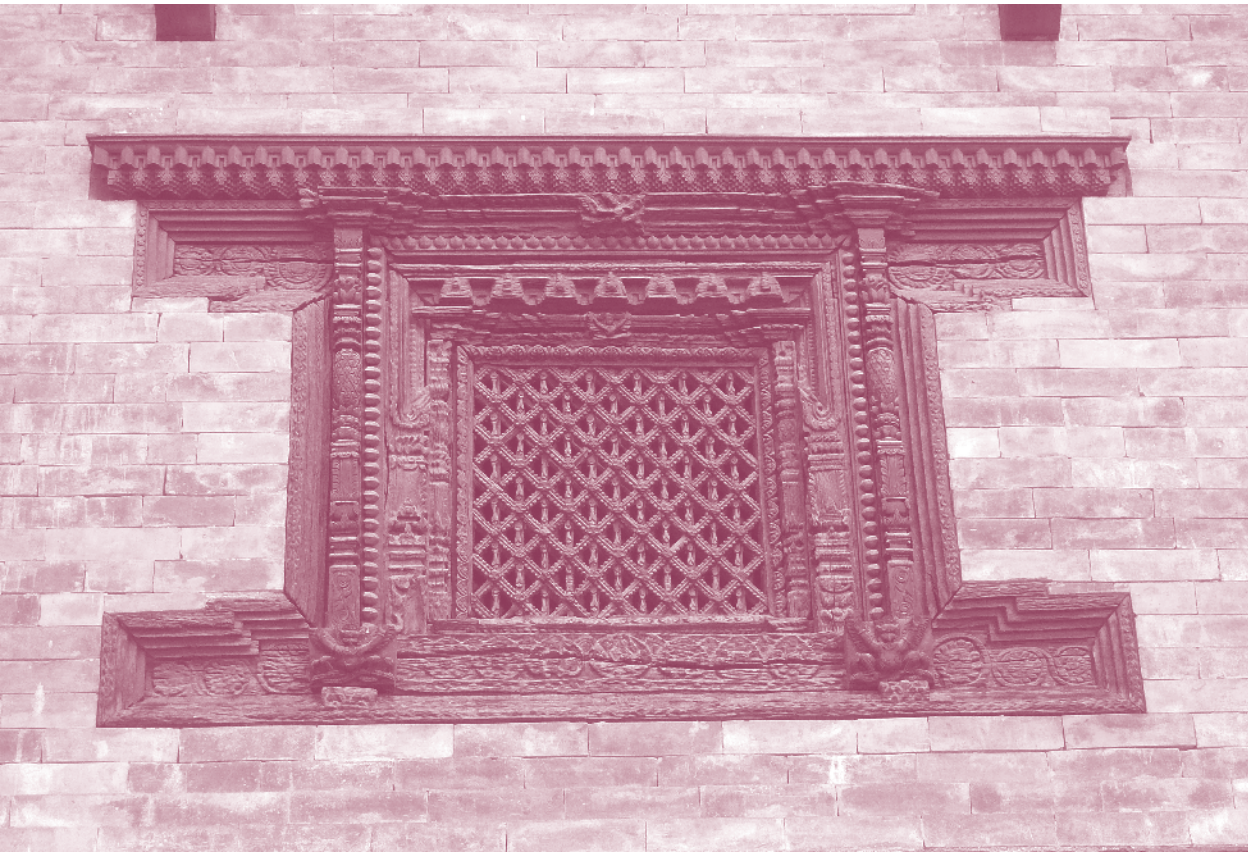

Broeders en zusters in 'gesloten' landen zijn zich vaak meer bewust van de presentie van Christus in hun midden dan 'wij'.

hoger te plaatsen op de lijst van landen waar christenen vervolgd worden. Desalniettemin bekeren tienduizenden *dalits* zich tot het christendom en zijn er verder tienduizenden tot een kaste behorende hindoes die in het geheim christen worden.[1]

• Er zijn zes boeddhistisch bestuurde landen: Bhutan, Cambodja, Mongolië, Myanmar, Sri Lanka en Thailand. Deze verschillen onderling sterk. In Thailand is er godsdienstvrijheid, in Bhutan niet. In Myanmar is het christendom de tweede godsdienst van het land geworden, waardoor onlangs een christen, zij het onder protest van boeddhistische monniken, benoemd kon worden tot minister in de regering.

• Israël is een vrij toegankelijk land, met twee beperkingen. Ten eerste, messiaanse joden zijn daar absoluut niet welkom. Toch leven daar ongeveer vijfduizend joden die Jezus (*Yeshua*) aanvaarden als de beloofde Messias. Ten tweede, christenen worden gescreend op hun loyaliteit aan de staat Israël versus loyaliteit aan de Palestijnse gebieden.

• Er zijn circa veertig landen met een islamitische meerderheid: van Marokko in het Westen tot Maleisië in het Oosten. In Indonesië waar meer moslims leven dan in enig ander land, is er een parlementaire democratie en, op gebieden als Atjeh na, ook godsdienstvrijheid.
Wel lopen de christenen steeds tegen grenzen op: kunnen christenen in de islamitische wereld hoge posities innemen? Ahok als burgemeester van Jakarta werd meedogenloos ten val gebracht. Nigeria is het enige land waar de ene helft van de bevolking moslim is (vooral in het noorden), en de andere helft christen (vooral in het zuiden). Kan deze 'balance of power' in de toekomst gehandhaafd blijven? De Centraal-Afrikaanse Republiek is een vooruitgeschoven christelijke post in de wereld van de islam en ligt daarom onder islamitisch vuur.

Ook iedere 'vrije' christen die voorbede doet

In alle islamitische landen zijn overgangen naar het christendom verboden: geloofsafval wordt steeds bestraft, zij het in het ene land strenger dan in het andere. In bepaalde landen gelden specifieke wetten. Pakistan verbood het beledigen van de profeet. En in Maleisië is het aan christenen niet toegestaan het Arabische woord 'Allah' voor 'God' te gebruiken, terwijl dit in Indonesië de normaalste zaak van de wereld is.
Evenals in het hindoeïsme zijn er in het huis van de islam tienduizenden mensen die in hun hart Jezus Christus aanvaard hebben als Heer en Heiland.[2] Terecht plaatst Open Doors al jaren diverse islamitische landen bij de top tien van grove schenders van de godsdienstvrijheid.

• Officieel zijn er vijf communistisch geregeerde landen: Cuba, China, Laos, Noord-Korea en Vietnam. Ook hier bestaan grote verschillen. Cuba, met zijn rooms-katholieke verleden, is toegankelijker dan Noord-Korea, dat door Open Doors al jaren lang bestempeld wordt als het minst tolerante land ter wereld. Pyongyang, in de eerste helft van de vorige eeuw beschouwd als 'het Jeruzalem van het Oosten,' wordt nu stalinistisch geregeerd door de Kim-dynastie. Doch deze dynastie heeft haar wortels in het christendom: de ouders van Kim Il-sung, de grondlegger van deze dynastie, waren protestant en één van zijn ooms was predikant.

• Pluralistische landen zijn gevrijwaard van de dominantie van één godsdienst die de andere godsdiensten aan banden leggen kan. Maar zij zijn soms wel het toneel van een machtsstrijd tussen rivaliserende groepen gelovigen. Tot deze categorie behoren landen als Zuid-Korea, Singapore en Tanzania – allemaal vrij toegankelijke landen.

Openstaan voor zendingsopdracht

De kolossaalste claim die ooit gelegd is, werd niet gemaakt door Socrates, Boeddha of Confucius vóór Christus, en ook niet door Mohammed, Marx of Mao ná Christus, maar door de verrezen Heer Jezus Christus. 'Mij is gegeven alle macht in hemel en op aarde'

(Matteüs 28:18). De vraag is of de huidige christenheid dit oprecht gelooft en in overeenstemming daarmee handelt.
Volgens Matteüs komt de Opgestane nu door gesloten deuren binnen in Noord-Korea, Bhutan en Saoedi-Arabië, en oefent Hij daar macht uit. Matteüs stelt deze claim niet afhankelijk van de zendingsactiviteiten van de discipelen, alsof die Christus aan de macht helpen. Hij poneert alleen dat de autoriteit achter alle zendingsactiviteiten na Pasen in handen is van de Opgestane die alle aardse macht transcendeert. Het is van groot belang dit steeds te beseffen en te verdisconteren in het hedendaagse zendingsbeleid.

Christenen 'daar' hebben de eerste verantwoordelijkheid

Niet alleen Jezus Christus komt nu door 'gesloten deuren' binnen, maar ook iedere christen in de 'vrije' wereld die in Jezus' naam voorbede doet voor vervolgde christenen in 'gesloten' landen. In het verlengde hiervan liggen de nieuwe sociale media, voorafgegaan door radio en televisie, die evangeliebediening in Jezus' naam mogelijk maken tot in Pyongyang, Mekka en Medina toe.[3]
De primaire verantwoordelijkheid voor de evangeliebediening in 'gesloten' landen ligt bij de christenen aldaar. Christenen in China en in India zijn sterk en voortvarend genoeg om zelf het evangelie te bedienen aan de miljoenen mensen in hun landen die nog nooit van Jezus Christus gehoord hebben. Zij doen dat spontaan en georganiseerd, vaak met gevaar voor eigen en andermans vrijheid en leven.
De Nederlandse kerken en zendingsorganisaties die 'rijk en verrijkt zijn en aan geen ding gebrek hebben' (Openbaring 3:17), dienen open te staan voor de ervaringsverhalen van broeders en zusters in het geloof in 'gesloten' landen, die zich vaak meer bewust zijn van de presentie van Christus in hun midden dan 'wij'.
Wanneer wij uitgenodigd worden voor hen hand- en spandiensten te verrichten, moeten wij dat zeker doen. In de praktijk blijkt die hulp nodig te zijn voor de bediening van het evangelie aan mensen die hiervan geen weet hebben, voor het vertalen van de Bijbel, en voor het beleven van de wereldwijde 'gemeenschap der heiligen' in Christus.

Noten

[1] Dasan Jeyaraj, *Followers of Christ outside the church in Chennai, India: A sociohistorical study of a non-church movement,* Zoetermeer: Boekencentrum, 2009.
[2] David Garrison, *A wind in the house of Islam: How God is drawing Muslims around the world to faith in Jesus Christ,* Moument: WigTake, 2014.
[3] Jozef M. Strengholt, *Gospel in the air: 50 years of Christian witness through radio in the Arab world,* Zoetermeer: Boekencentrum, 2008.

— Jan A.B. Jongeneel is honorair emeritus hoogleraar Missiologie aan de Universiteit Utrecht, met negen jaar zendingservaring in het theologisch onderwijs op Sulawesi in Indonesië (1971-1980).

Focus op 'onbereikten' lakmoesproef voor missionaire samenwerking

In de afgelopen honderd jaar lijken oude tegenstellingen in evangelische en oecumenische zending dankbaar overbrugd te zijn. Maar keren oude discussies over de betekenis van het heil niet in een nieuw gewaad terug?

Missiologische periodieken hebben in de afgelopen tien jaar in veel toonaarden de toenadering van evangelische en oecumenische zending bezongen. Zo vierden zendingsmensen uit de volle breedte van de missionaire beweging in 2010, honderd jaar nadat de eerste wereldzendingsconferentie te Edinburgh plaatsvond, vreugdevol dat oude tegenstellingen overstegen zijn.
Zonder die feestvreugde te willen verstoren, plaats ik daarbij in dit artikel toch enkele kanttekeningen. Uiteenlopende visies op 'onbereikten' en blijvende discussies daarover moeten ons te denken geven. Het lijkt er namelijk sterk op dat oude discussies over de betekenis van het heil in een nieuw gewaad terugkeren.
In dit artikel zal ik eerst toelichten waarop de term 'onbereikten' doelt en vervolgens schetsen in welke context deze zendingsstrategische term opkwam. Tot slot gaan we na wat in missionaire theologie en praxis op het spel staat.

De term 'onbereikten'

Evangelische zendingsorganisaties gebruikten in de jaren zeventig steeds vaker het begrip 'unreached' of 'the unreached'. Veelal kwamen deze termen voor in woordcombinaties met 'volken', zoals 'unreached people' of 'unreached people groups'. Evangelische organisaties doelden hiermee op mensen of volken die nog niet – of niet in voldoende mate – de gelegenheid hadden om te reageren op het aanbod van het evangelie.
De term 'onbereikt' is meer dan een simpele vervanging van het na 1945 als verouderd beschouwde woord 'heiden' door een moderner begrip.[1] Het begrip was primair programmatisch en fungeerde als een evangelische 'identity marker'. Evangelicals hadden zorg over de koers van het zendingswerk. Was dit nog wel gericht op het winnen van verlorenen voor het Koninkrijk? Zij hadden een punt. Toen we in de jaren zestig vaststelden dat op alle continenten kerken waren opgebloeid, leidde dat in oecumenische zendingskringen gaandeweg tot ingrijpende verschuivingen. De focus verschoof van 'zending als uitzending' naar oecumenische ondersteuning van kerkopbouw. Missionair pionierswerk, gericht op evangelieverkondiging aan 'ongelovigen', kreeg minder aandacht en werd gezien als de verantwoordelijkheid van de lokale kerk. Daarmee kwam ook de vraag op of uitzen-

ding van zendingspersoneel nog wenselijk was.

Principiële vragen

Evangelische zending had bij deze ontwikkelingen principiële vragen. De nieuwe term 'onbereikten' vestigde bovenal de aandacht op de nog onvoltooide taak van wereldzending. Het stelde de missionaire agenda vast en verdedigde klassieke zendingsdoelstellingen: zending moest gaan over evangelieverkondiging aan de verlorenen. In die zin is ook het gezaghebbende evangelische Lausanne Covenant (1974) te verstaan als een zendingsagenda die oproept tot gebed voor de 'salvation of the unreached' en pleit voor het zoeken van nieuwe wegen om te evangeliseren onder mensen die 'have yet to be evangelized' (artikel 9).

De opkomst van de term 'onbereikt' ging gepaard met de ontwikkeling van vele missionaire strategieën voor wereldevangelisatie. Handboeken brachten – en brengen – statistisch en sociologisch in kaart waar missionaire inzet voor de 'onbereikten' nodig was. Voorbeelden van dergelijke studies zijn de handboeken *Unreached peoples* (E.R. Dayton en S. Wilson, edities 1979-1982), maar ook de zeven edities van *Operation World* (P. Johnstone en J. Mandryk, edities 1964-2010). De onderliggende agenda is dat we missionaire middelen (geld en personeel) moeten verschuiven van de 'bereikte' naar de 'onbereikte' volken.

Context van de discussie

Het voorafgaande maakt duidelijk dat het gebruik van het begrip 'onbereikten' niet neutraal is. De gebruikers ervan pleiten voor een specifiek zendingsdoel en een te wijzigen zendingsstrategie. In deze paragraaf ga ik daarop nader in.[2]

De discussie over 'onbereikten' moeten we plaatsen in de context van wat evangelicale zendingsmensen wel 'the great debate in mission' noemden. Dit debat, dat grofweg plaatsvond in de periode 1960-1985, ging om de vraag wat de boodschap van heil ('salvation') inhoudt en wat evangelisatie in wezen is.

De invloedrijke Amerikaanse evangelicale missioloog Donald McGavran (1897-1990) kruiste daarover de degens met de Nederlandse zendingstheoloog Johannes Hoekendijk (1912-1975). Beide waren 'mission kids', opgegroeid in respectievelijk India en Indonesië, en kenden de zending van binnenuit. Zij verschilden echter fundamenteel van inzicht over het wezen van evangelisatie.

Realiseren van 'sjaloom'

Hoekendijk legde zich in het naoorlogse tijdvak toe op het herdefiniëren van het wezen van evangelisatie.[3] Hij legde daarbij het accent op de 'herontdekking van de wereld'.[4] Evangelisatie draait volgens hem om het realiseren van hoop in deze wereld, om de concrete verwachting van messiaanse *sjaloom*. Het kwam erop aan 'to live the Christian life within the horizon of the world'.[5] Het heil moet dus niet zozeer in de kerk, maar in de wereld gestalte krijgen. Daarom kan evangelisatie – verstaan als het realiseren van *sjaloom* – volgens hem geen kerkelijke propaganda, kerkplanting of het winnen van zielen zijn.

Winnen en vermenigvuldigen

In een open brief aan Hoekendijk stelde McGavran dat eerstgenoemde daarmee de plank ernstig missloeg.[6] McGavran erkende dat de zending na 1945 een nieuwe fase ingegaan was doordat op alle continenten bloeiende christelijke gemeenschappen waren ontstaan, maar hij maakte zich zorgen om het verschuivende accent naar evangelisatie als 'ardent Christian living', als de kwaliteit van het christelijk gemeenschapsleven. Evangelisatie zou daarmee verworden tot de binnenkerkelijke oproep aan christenen om 'te worden wat ze in feite als verlosten al zijn'.

McGavran stelde daar tegenover dat het moest blijven gaan om het winnen van mensen voor Christus en om het vermenigvuldigen ('planten') van kerken:

> 'Missions today need courage, wisdom and biblical authority to devise new ways, new budget proportions, new institutions, new modes of proclamation which make for better progress in discipling the nations – West as well as East, Germany as well as Japan or Oregon.'

Het fundament van evangelisatie, stelde hij in dat verband, is gelegen in 'the passion of God for men's salvation'.[7] Anders dan Hoekendijk onderscheidde hij evangelisatie met nadruk van 'andere goede christelijke activiteiten', zoals diaconaat en onderlinge gemeenschap (*koinonia*).

Evangelisatie is naar McGavrans definitie 'activity undertaken with the intent of communicating the good news'. Hij wilde hoe dan ook vasthouden aan 'the actual planting of countable churches' als een primair zendingsdoel. Het ging hem daarbij niet om de vestiging van nieuwe kerken als zodanig, als instituut, maar om de gerichtheid op de 'two billion lost souls'.[8] Voor de bekeerden zou immers geestelijk onderdak beschikbaar moeten zijn in nieuwe christelijke gemeenschappen.

Gerichtheid op de 'two billions lost souls'

Zowel McGavran als Hoekendijk probeerde om uit de crisiservaring van het naoorlogse missionaire labyrint te geraken. Op de vraag wat zending inhoudt indien het niet meer op klassieke wijze verstaan kan worden als cross-culturele uitzending en individuele 'uitredding', antwoordden zij verschillend. Deze uiteenlopende antwoorden vormen nog steeds een constante in de evangelisch-oecumenische dialoog.

Wat staat er op het spel?

De zendingstheologen Leslie Newbigin (1909-1998) en Johannes Verkuyl (1908-2001) pleitten ervoor dat oecumenische zending de 'onbereikten' niet uit het oog zou verliezen. Newbigin – eerste directeur van de in 1961 opgerichte zendingsafdeling van de Wereldraad van Kerken en van 1962-1965 uitgever van de *International Review of Mission* – had geen problemen met de naoorlogse verbreding van het missionaire werk, maar wel maakte hij zich er zorgen over dat 'the missionary task to take the gospel to places where it had not been heard was being eclipsed'.[9]

Verkuyl wijdde zijn afscheidscollege (1978)

Een nieuw beraad over de vraag of het 'bereiken van onbereikten' uitsluitend een taak is van de lokale kerk en in hoeverre we er echt op vertrouwen dat zending 'Sache Gottes' is.

aan de 'onvoltooide taak der wereldzending' en legde de vinger bij de westerse 'remmingen en aarzelingen' om het evangelie met anderen te communiceren.[10] Het verbaasde hem dat evangelicale en oecumenische zending niet samenwerkten 'to reach the unreached'.[11]

'Uitzending zal nooit van Gods agenda verwijderd worden'

Ook al zijn de lokale kerken primair verantwoordelijk voor het missionaire werk, toch kunnen we volgens Verkuyl de vraag naar onze verantwoordelijkheid niet ontwijken met betrekking tot regio's waar de kerk zwak is. Actief zal dan moeten worden ingezet op overleg met de lokale en regionale raden van kerken. In die context neemt hij ook afstand van oecumenische weerzin tegen uitzending van zendingspersoneel.[12] Uitzending naar de onbereikten, schrijft hij, zal van Gods agenda nooit verwijderd worden.

Weinig respons

De visie van Newbigin en Verkuyl vond in oecumenische kring weinig respons. Dat is gezien de positie van de Wereldraad van Kerken opmerkelijk. Deze raad stelde in zijn zendingsverklaring van 1982 immers eenduidig dat ieder mens er recht op heeft het Goede Nieuws te horen, dat christenen de boodschap van Gods redding in Jezus Christus schuldig zijn aan ieder mens en ieder volk, en dat het onze opdracht is om het zaad van het evangelie uit te strooien

'totdat er in elke menselijk gemeenschap een cel is van het koninkrijk, een kerk die Jezus Christus belijdt'.[13] Ook de recente WCC-zendingsverklaring van 2013 zet in op evangelisatie en de uitnodiging om discipel te worden, 'whether or not they adhere to other religious traditions'.[14]

Kritische vragen

Deze uitgangspunten nemen echter niet weg dat er in oecumenische kring grote weerstand bestaat tegen zending onder onbereikten. Zo stelde de rooms-katholieke missioloog Arnulf Camps (1925-2006) kritische vragen bij Verkuyls openheid tot samenwerking met evangelische zending. Doorslaggevend was daarbij voor Camps dat het heil mogelijk ook in andere religies aanwezig is. Hij beschouwde God als 'a father of all mankind'. Hij pleitte voor het voeren van de dialoog met aanhangers van andere religies, omdat het bijzondere verbond tussen God en Israël in zijn visie een algemeen verbond van God en de schepping niet uitsloot.

Andersgelovigen zijn niet per definitie 'onbereikt'

Met andere woorden: andersgelovigen zijn niet per definitie 'onbereikt', omdat zij immers deel uitmaken van het scheppingsverbond en de hele mensheid God als vader heeft. Voorzover zending onder 'onbereikten' plaatsvindt, zou je die mensen allereerst moeten zien als partners in dat scheppingsverbond.[15]

Camps was mild in zijn kritiek op Verkuyl. Andere critici van zending onder 'onbereikten' beschouwen bekeringsarbeid onder 'andersgelovigen' als regelrecht verwerpelijk. Daarin kunnen verschillende motieven een rol spelen, zoals een kritische verwerking van het koloniale en patriarchale (zendings)-verleden als ook een geërodeerde notie van eeuwige verlorenheid.

Overspannen urgentie?

Van een andere orde, tot slot, is de kritiek op in de zendingsinzet voor 'onbereikten' soms bespeurde overspannen eschatologische urgentie. Dat doelt op het idee dat alle volken de gelegenheid moeten hebben gehad om het evangelie te overwegen en dat pas daarna de wederkomst kan plaatsvinden. Volgens critici maakt dit zending te zeer tot een menselijke zaak, terwijl het ten diepste 'Sache Gottes' is: het gaat om Gods missie in deze wereld en om Gods wil dat alle mensen tot erkenning van de waarheid komen. Dat gaat aan alle zendingsinspanning vooruit. Een massieve inzet voor 'onbereikten' kan schuldig worden aan wat de Duitse missioloog Gustav Warneck al in 1897 de 'zonde van ongeduld' noemde. Hij uitte vaak zijn zorgen over het optuigen van een grote 'Evangelisierungsmachinerie'. Een 'piëtistische overspanning van de zendingsopdracht' beschouwde hij als wereldse vervlakking die niet meer rekent met het werk van Gods Geest.[16]

Tijd voor nieuw beraad

De evangelisch-oecumenische dialoog over zending zette de afgelopen jaren grote stappen voorwaarts. Het is terecht dat zendings-

organen daarover met optimisme berichten en nieuwe wegen voor ontmoeting en samenwerking zien. Dat neemt echter niet weg dat de verschillen in missionaire theologie en praxis groot zijn. De kwestie van de 'onbereikten' maakt dit duidelijk.
Gesprekken daarover leiden, niet minder dan enkele decennia geleden, over en weer soms tot onbegrip en irritatie. Verrassend is dat niet, want er staat veel op het spel: visies op het heil, op de rol van lokale kerken, op uitzendbeleid, op de relatie tot andere godsdiensten en op missionaire ethiek. Het gesprek over 'onbereikten' zal daarom hoe dan ook steeds weer functioneren als een lakmoesproef voor missionaire samenwerking en wezenlijke convergentie.
Wellicht is het tijd voor een herstart van het informele maar invloedrijke Gunterstein-beraad, dat van 1973 tot 1995 fungeerde als overlegplatform van evangelische en oecumenische zending. Een nieuw beraad zou het gesprek kunnen entameren over de vraag of het 'bereiken van onbereikten' uitsluitend een taak is van de lokale kerk en in hoeverre we er echt op vertrouwen dat zending 'Sache Gottes' is. Aan gespreksstof geen gebrek.

Noten

[1] Zie J.A.B. Jongeneel, 'Waar zijn de blinde heidenen gebleven?', *Kerk en Theologie*, 1994, 206-218.
[2] In dit artikel ga ik niet nader in op ethische aspecten van zending onder 'onbereikten'. Zie daarvoor G. Noort, 'Uitzending als dilemma van zendingsrecht, godsdienstvrijheid en vervolging', *TussenRuimte* 2018 I 2, 25-30.
[3] J. Hoekendijk, 'The Call to Evangelism', *International Review of Mission,* 39/154 April 1950, 162-175.
[4] J. Hoekendijk, 'Evangelization of the world in this generation', *International Review of Mission*, 59/233, January 1970, 25.
[5] J. Hoekendijk, 'Evangelization of the world in this generation', 28.
[6] D. McGavran (ed.), *The Conciliar-Evangelical Debate. The Crucial Documents 1964-1976,* Pasadena: William Carey Library, 1977, 56-66.
[7] D. McGavran (ed.), *The Conciliar-Evangelical Debate,* 64.
[8] D. McGavran, 'Will Uppsala betray the Two Billion?', *Church Growth Bulletin*, July 1971, 149-153.
[9] M.W. Goheen, *Introducing Christian Mission Today*, Downers Grove: IVP Academic, 2014, 401.
[10] J. Verkuyl, *De onvoltooide taak der wereldzending*, Kampen: Kok ten Have, 1978, 10-16.
[11] J. Verkuyl, 'Mission in the 1990s', in: *International Bulletin of Mission Research*, 1989, 55.
[12] J. Verkuyl, *De onvoltooide taak der wereldzending*, 50-57.
[13] 'Zending en Evangelisatie: een Oecumenisch Accoord', *Allerwegen* 1983 (14/3), 19, 33 en 51.
[14] Artikel 83, *Together Towards Life,* Geneva: WCC, 2013, 30.
[15] A. Camps, 'Is it necessary to preach the gospel to men of other faiths', in: *Zending op weg naar de toekomst*, Kampen: Kok, 1978, 134-135.
[16] Zie G. Warneck, *Evangelische Missionslehre*, Gotha: Perthes, 1897, 217.

– Gerrit Noort is directeur van de Nederlandse Zendingsraad en bijzonder hoogleraar Missiologie aan de Theologische Universiteit Kampen.

Machtsvertoon of liefdedienst

'Zie je dat hoge gebouw daar? Gebouwd met Arabisch geld.' De lokale pastor die me Sarajevo laat zien, is er niet blij mee. 'Overal wordt hier geld uit de Arabische wereld gestoken in moskeeën en andere gebouwen.'
Enige tijd later ben ik in een van de Centraal-Aziatische landen. Elk dorp lijkt een nieuwe moskee te hebben. Een buitenlandse die al meer dan tien jaar daar woont, vertelt me dat het straatbeeld totaal veranderd is: eerst zag ze nooit een hoofddoek, nu is die gewoon geworden. Ook steeds meer mannen tonen in hun manier van kleden dat ze moslim zijn.
In Afrika hoor ik verhalen over islamitische scholen die met allerlei voorzieningen veel leerlingen trekken en over diaconale projecten. Het bereiken van de minst-bereikten lijkt niet alleen een christelijk missie te zijn.

Eerlijk gezegd voel ik, net als mijn kennissen, ergernis: waarom die expansiedrift, voor een deel ook nog eens in landen met veel christenen? Door die mooie voorzieningen is het makkelijk zieltjes winnen. En al die grote en nieuwe gebouwen en moskeeën moeten natuurlijk tonen dat de islam de macht heeft.
Maar ... doen wij als christenen niet hetzelfde? Wat voor gevoelens roepen onze projecten en gebouwen op? Geeft het ook ergernis of het idee dat we onze macht ten toon willen spreiden? En is dat soms ook niet echt zo?

Moeten we dan maar stoppen met zending? Onze scholen en ziekenhuizen sluiten, grote kerkgebouwen slopen en het diaconale werk overlaten aan niet-religieuze organisaties? En ons verre houden van de minst-bereikten?
Nee! Ik sta er van harte achter om door zendingswerk mensen overal met het evangelie te bereiken. En het diaconale werk van christenen was en is van grote betekenis voor veel mensen. Juist in de tijd van Pasen en Pinksteren staan we stil bij de goede boodschap van Christus waarmee we de wereld in gezonden worden. Christus, die uit zijn onvoorstelbare grote líefde *zijn goddelijke* mácht opgaf *om te* díenen *... Misschien vergeten we die houding wel te vaak in de zending.*

— Foka van de Beek is theoloog en voor de GZB uitgezonden naar Bulgarije.

Hoe veilig is het achter de horizon?

Veiligheid vóór alles? Wachten op gebaande wegen? Het 'nooit van gehoord' hebben heeft zijn redenen. Veel gebieden zijn moeilijk toegankelijk of verboden, zelfs in een kleiner wordende wereld liggen sommige landen ver achter de horizon.

In veel landen en streken is de christelijke kerk niet echt welkom en soms zijn buitenlanders niet gewenst. Dat kan overheidsbeleid zijn, maar ook uitvloeisel van het leven van de lokale bevolking. In de geschiedenis van de zending staan verhalen geschreven over hoe zendelingen met pijl, bijl, speer of zwaard verwelkomd werden. Zo was het in ons eigen Dokkum en recent ook op het Indiase North Sentinal Island. Had die zendeling niet moeten gaan? Moeten we alleengaande zendelingen of gezinnen tegen zichzelf en hun roeping beschermen? Een bijdrage van Stephen Griffiths, werkzaam voor OMF en eerder voor Leprazending, en Tim Verduijn, regio- en veiligheidscoördinator bij GZB. — *Piet Both*

Een ongeleid projectiel?

John Chau, een jonge Chinees-Amerikaanse zendeling, vertrok naar North Sentinel Island in de Andaman-archipel in de Baai van Bengalen. Hij ging alleen, was ongewapend, er ging geen fysieke dreiging van hem uit. Kort na aankomst op 16 november 2018 maakten een pijl en een speer een einde aan zijn leven.

Golf van verontwaardiging

Toen het nieuws van de dood van Chau bekend werd ging er een golf van verontwaardiging over sociale media, vaak in godslasterlijke en brute formuleringen. Het is verontrustend dat de grofheid op John Chau werd gericht en niet op hen die hem hebben gedood.[1]

De verontwaardiging draaide om drie zaken. Er sprak ongerustheid uit over het binnen brengen van besmettelijke ziekten in een bevolking die immunologisch gezien kwetsbaar is.
Men reageerde op het illegale karakter van Chau's onderneming. Hij had geen toestemming het eiland te bezoeken. De Indiase

North Sentinel Island en de jonge Amerikaanse zendeling John Chau, gedood in november 2018.

overheid beschermt de bevolking door hen te isoleren. Het bekeren van mensen is in de wetgeving in India vastgelegd als een illegale activiteit.[2]

De derde reden tot verontwaardiging was misschien het belangrijkst. Chau was naar de Sentinalezen gegaan om hun het evangelie te verkondigen, de goede boodschap van zijn christelijk geloof. In de ogen van velen die commentaar leverden is dat evangeliseren een grove overtreding: 'John Chau is … gewoon een stomme Amerikaan die dacht dat de leden van deze stam Jezus nodig hebben, terwijl zij al lang en zonder invloed van buiten in harmonie met God en de natuur leven.'[3]

Chau heeft dus, naar men zegt, de eilandbewoners in gevaar gebracht, hij handelde illegaal en meende hen te moeten bekeren.

Belangrijke vragen

Hier worden belangrijke vragen gesteld: verwachten we van christenen dat zij hun eigen leven of dat van hun gezin op het spel zetten door naar gevaarlijke gebieden te gaan; belangrijker nog: aan welk risico kunnen zendelingen de mensen blootstellen die zij proberen te bereiken; moet een christen wetten eerbiedigen die zendelingen verbieden een gebied binnen te gaan; en waarom moeten christenen zo nodig hun geloof opdringen aan hen die anders geloven?

Schadelijk?

Chau was zich bewust van het risico waaraan hij de Sentinalezen blootstelde. Hij had meerdere vaccinaties gekregen en was in quarantaine gegaan voordat hij naar het

eiland ging. Om Sentinalezen van praktisch nut te kunnen zijn had hij een medische training doorlopen. De vraag werd gesteld of zijn voorbereidingen adequaat zijn geweest. Waarschijnlijk zouden eilandbewoners risico's hebben gelopen als er contact met hen zou zijn geweest, maar hij was beslist niet de eerste persoon die van buiten naar hen toekwam.
En wat gezondheidsrisico betreft, een onderzoek wees uit dat gebieden waar protestantse zendelingen een belangrijke bijdrage hebben gehad 'nu economisch gezien gemiddeld beter ontwikkeld zijn en, in vergelijking met andere gebieden, ook wat betreft gezondheid, kindersterfte, corruptie, alfabetisering en hoger onderwijs beter scoren (dat betreft vooral ook vrouwen)'.[4]
Contact tussen mensen kan altijd schade teweegbrengen, maar kan ook tot zegen zijn. Geen mens is een eilandje of leeft geheel en al op zichzelf. We horen bij een continent en zijn een deel van een geheel. De mens is geschapen naar het beeld van God en om in gemeenschap te leven.

Geschapen om in gemeenschap te leven

Nalaten naar Gods gebod te handelen en doen wat een ander ons influistert, wordt makkelijk overgenomen en om die reden is alle menselijke interactie riskant, onvolmaakt en potentieel schadelijk, ook datgene wat zendelingen doen onder hen die zij proberen te bereiken.
Iedere christen die werkt in een andere dan de eigen cultuur behoort eigen handelen te overdenken en daarvan te leren, zich te verdiepen in theologie en missiologie en, uitermate belangrijk, deel te zijn van een team. Chau's weigering om als lid van een team te opereren[5] is in strijd met de praktijk van Christus en van de vroege kerk.

Illegaal?

Wat te denken over het illegale handelen van Chau? Alle grote wereldgodsdiensten, islam, boeddhisme en christendom, dragen hun boodschap uit. De Verenigde Naties beschouwen en beschermen 'zending' als een legitieme uitdrukking van religie en geloof.[6] De uitersten waartoe overheden soms neigen, van onhandig paternalisme in de richting van minderheden tot het opleggen van volledige isolatie, zijn discutabel.
Seculiere denkers in India en elders hebben bezorgdheid uitgesproken over hoe Chau het recht onthouden werd zijn boodschap uit te dragen, over het doden van een buitenstaander die een overtreding begaat en over een vorm van protectionisme door een etnische groepering welke in andere situaties als crimineel en racistisch zou worden beschouwd.
In de vroege kerk werden volgelingen van de Weg aangemoedigd goede burgers te zijn, overheden te gehoorzamen, de rol van de rechterlijke macht te erkennen en belasting te betalen. Christenen werden gehouden aan het zich onderwerpen aan de wet en hierin niet selectief te zijn. Maar er was een uitzondering: men kon en moest burgerlijk ongehoorzaam zijn wanneer een wet door mensen gemaakt in strijd was met de wet van God. De wet van God maakte de dienst uit. Christus zegt in Matteüs 28 dat Hem alle

macht is gegeven en Hij gaf de opdracht heen te gaan en discipelen te maken onder alle *etnia*, onder elke bevolkingsgroep, zonder uitzondering.
In Oost-Azië kennen zes- tot zevenhonderd miljoen mensen het evangelie niet. Er is geen kerk, men komt niet in contact met volgelingen van Jezus en de Bijbel is niet beschikbaar in een eigen taal. Tachtig procent van deze mensen leeft in een land waar aan een zendeling geen visa worden verstrekt en proselitisme is daar verboden.

Er is creativiteit nodig om daar binnen te komen

De redenen voor deze beperkingen variëren. Het kan gaan om landen in oorlog, zoals in Myanmar en Noord-Korea. In andere landen is atheïsme de officiële ideologie. En ook het bestaan van nauwe banden tussen een religie en de overheid kan een reden zijn om christelijke zendelingen buiten de deur te houden. Deze landen zijn niet gesloten, maar er is creativiteit nodig om daar binnen te komen. Binnenkomen is niet illegaal wanneer men door middel van een beroep kan bijdragen aan de opbouw van een land en er gewerkt kan worden aan goede betrouwbare relaties.

Opdringerig?

Het derde bezwaar heeft te maken met Chau's intentie het evangelie te verkondigen. De joods-christelijke wereldbeschouwing begint met een zichzelf openbarende Schepper-God. Hij die alles maakte en zag dat het goed was. Na de zondeval leven allen in, zoals Paulus dat beschrijft, 'de tegenwoordige slechte wereld' onder het oordeel van God. God heeft ons ook 'vóór de grondlegging van deze wereld' bestemd 'om als zijn kinderen aangenomen te worden'.
De christelijke wereldbeschouwing is buitengewoon wat betreft de enorme reikwijdte, het machtige vermogen en de gefundeerde hoop. Chau nam het goede nieuws van die christelijke wereldbeschouwing serieus, en wat er met hem is gebeurd zal voor altijd getuigen. De eilanders hebben wellicht iets gekend van God door het getuigenis in zijn schepping, maar kunnen de God die verlost niet kennen zonder over Hem te hebben gehoord. En zonder te hebben gehoord kennen zij geen vertrouwensrelatie met God, geen vertrouwen onderling en geen harmonie in de omgang met de natuur.

Zonder te hebben gehoord geen vertrouwensrelatie

Gehoorzaamheid

Christenen verwachten de terugkomst van Christus en tot die tijd maken zij deel uit van een van oorsprong joodse beweging, door God bestemd zich tot het uiterste van de aarde uit te breiden. Christenen zijn geroepen discipel te zijn en onder alle volken discipelen van Christus te maken en dat niet alleen onder de veilig en makkelijk te bereiken volken.
Hoe zorgvuldig, sensitief en weldenkend christenen ook kunnen zijn, zij zullen te maken krijgen met onverschilligheid, ver-

zet en vervolging. Voor christenen geldt in de eerste plaats gehoorzaamheid en niet veiligheid en comfort.

**Vertaling uit het Engels van een ingekorte versie: Piet Both. De originele versie met verwijzingen is beschikbaar via de website van NZR en TussenRuimte op zendingsraad.nl/publicaties.*

Stephen Griffiths, auteur van *The Axe and the Tree*, werkte met zijn vrouw en hun gezin als zendingsarts in Mozambique (Leprazending) en in Cambodja (OMF). Stephen en Anna waren Assistant General Director voor OMF International en zijn nu Strategy Coordinator for New Horizons voor OMF in Brazilië.

Uitzenden: alleen naar veilige landen?

Het uitzenden van mensen is sinds de oprichting van de GZB in 1903 een belangrijke taak geweest. Namens gemeenten in Nederland zendt de GZB werkers uit om met lokale gemeenten en christenen het evangelie te verkondigen.

Zending is gehoorzaam zijn aan Gods opdracht en deelnemen aan zijn heilsplan voor deze wereld. Het is geen initiatief van mensen, maar door God Zelf geïnitieerd. In zijn plan gebruikt God mensen, maar is Hij niet afhánkelijk van mensen.
God heeft geen mensen nodig om mensen te bereiken met het evangelie. Hij kan het evangelie op heel veel manieren bekend maken. Zijn Geest gaat rond over deze aarde. In de zendingsgeschiedenis zijn er talloze voorbeelden te noemen hoe Gods Geest mensen trekt en hoe Hij zich aan hen openbaart: de *missio Dei*. Het is Gods zending en wij mogen hierin meedoen, onder andere door het uitzenden van mensen.

Ook Jezus zond zijn discipelen uit. Sindsdien zijn er talloze mensen uitgezonden om het Goede Nieuws te verkondigen. Juist omdat het niet van mensen afhangt, geeft het een grote mate van ontspanning, ook in de uitzending van mensen!

Doodgestoken

Tien jaar na de oprichting van de Gereformeerde Zendingsbond werd op 30 juli 1913 de eerste zendingswerker, Aris van de Loosdrecht, samen met zijn vrouw Ida, uitgezonden vanuit de hervormde gemeente in Veenendaal naar Indonesië. De familie Van de Loosdrecht werd uitgezonden naar het toenmalige Celebes (het tegenwoordige

Monument van Adri van de Loosdrecht in Rantepao (Indonesië) voor het huis waar hij door een speer in zijn hart werd vermoord in 1917.

Sulawesi) als zendeling en leraar.
Al snel werd de GZB geconfronteerd met onveiligheid van het werkgebied. Vier jaar na zijn aankomst in Rantepao is Van de Loosdrecht op 26 juli 1917 vermoord. De eerste zendingswerker van de GZB doodgestoken!

Voor de GZB was dit echter geen reden om het uitzenden van zendingswerkers te stoppen en ook niet om andere werkers terug te halen vanwege onveiligheid. Ook ziekte was een oorzaak waardoor latere werkers zijn overleden.

In Rantepao zijn verschillende graven van overleden werkers of hun kinderen te zien. Stille getuigen van mensen die gehoor gaven aan Gods roepstem. Het weerhield het bestuur van de GZB er niet van om nieuwe werkers uit te zenden naar Indonesië.

Uitzenden als kerntaak

Sinds de eerste uitzending in 1913 heeft de GZB honderden werkers uitgezonden naar alle delen van de wereld. Ook nu, anno 2019, staat in het beleidsplan van de GZB dat het uitzenden van mensen, namens de gemeenten in Nederland, behoort tot de kerntaken van de GZB.
Hoewel de GZB keuzes maakt in landen waarnaar uitgezonden wordt, is het zeker niet een keuze tussen veilige en onveilige landen. Er worden geen landen uitgesloten vanwege onveiligheid. Zo zijn er mensen uit gezonden naar Democratische Republiek Congo, volgens het ministerie van Buitenlandse Zaken een onveilig land. Toch heeft de GZB twee gezinnen met kinderen uitgezonden naar de rurale gebieden van dit grote, zeer instabiele land.

Verantwoord

Kijkend naar de statistieken neemt de onveiligheid wereldwijd toe. Veiligheid is niet te garanderen en zelfs in zogenaamde veilige landen is er de kans op een aanslag of zijn er andere veiligheidsrisico's.
Als uitzendende organisatie is de GZB verantwoordelijk voor de uitgezonden werkers. Deze zorgplicht willen we op een verantwoorde manier uitvoeren. Verantwoord wil zeggen dat we antwoorden moeten kunnen geven op vragen, ook bij een eventuele crisis. Een goed veiligheidsbeleid is daarom noodzakelijk.

Voortdurend alert

Een goed veiligheidsbeleid voorkomt geen problemen. Het belang van het beleid is om de risico's te benoemen en voorzorgsmaatregelen te nemen om het effect van de risico's te verminderen.

Er worden geen landen uitgesloten wegens onveiligheid

Met de uit te zenden werkers wordt uitgebreid gesproken over de risico's van een land of regio en vervolgens wordt er over nagedacht hoe de gevolgen van de risico's zo klein mogelijk gemaakt kunnen worden. Het je bewust zijn van de risico's is de eerste stap om onveiligheid te verkleinen.
Dit begint bij de uitzending en is ook van belang tijdens de uitzending. Een voortdurende alertheid is belangrijk. Als een werker langere tijd werkzaam is in een land, ontstaat er een loyaliteit naar collega's, de bevolking en de partnerorganisatie. Deze loyaliteit is een teken dat de werker helemaal op zijn of haar plaats is. Heel mooi om te zien. Belangrijk is echter wel, dat er op afstand meegekeken én meegedacht wordt op het gebied van veiligheid. De GZB vervult deze rol door regelmatig het onderwerp veiligheid te bespreken, maar in geval van een toenemende onveiligheid ook een bindend besluit te nemen, zoals bijvoorbeeld een (tijdelijke) evacuatie.

Persoonlijk veiligheidsplan

Veiligheid begint al bij de zoektocht naar een werkplek voor nieuwe werkers. Wat zijn de afwegingen die de GZB maakt bij het plaatsen van een nieuwe zendingswerker?
In het proces van zoeken naar de plaats waar de werker zijn of haar talenten zo goed mogelijk kan inzetten, wordt ook het aspect van veiligheid meegenomen. Iedere werker is uniek en niet iedereen heeft de gave om op een bepaalde plaats te werken.

Het is Gods zending en wij mogen hierin meedoen

De verantwoordelijkheid van de GZB ligt in het samen zoeken naar Gods plaats voor de werker en eventueel gezin. In de zoektocht nemen we het karakter en de persoonlijkheid mee van de werker, gezinssamenstelling, aanwezige faciliteiten op het gebied van onderwijs, medisch zorg, de partnerorganisatie, enzovoort. Met alle betrokkenen wordt een afweging gemaakt, die leidt tot een keuze voor een werkplek.
Na het zoeken naar de juiste werkplek en een goede voorbereiding door onder andere een veiligheidstraining te volgen, worden de werkers uitgezonden. Iedere werker heeft een persoonlijk veiligheidsplan afgestemd op het woon- en werkgebied. Dit plan wordt jaarlijks, en in geval van toenemende onveiligheid vaker, aangepast en besproken.
Ook de medewerkers op kantoor worden getraind hoe te handelen in een crisissituatie. Door een keer een simulatieoefening te doen, heb je als organisatie een voorsprong bij een echte crisis.

Geen voorwaarde

Maar ook met een goed veiligheidsbeleid kun je geen veiligheid creëren. Als zendingsorganisatie weet je dat de wereld niet maakbaar is en kan veiligheid nooit een voorwaarde zijn bij het uitzenden van mensen in Gods Koninkrijk. Een Afrikaanse predikant verwoordde het zo: ‘De vraag is niet of de plaats veilig is om naar toe te gaan, maar of het de plaats is waar God ons roept.’

‘Gaan naar de plaats waar God ons roept’

In de zoektocht naar de plaats waar God een werker roept heeft de werker, uitzendende gemeente en de GZB een rol. Ieder geeft vanuit een eigen rol input en met elkaar bevestigen we de roeping. Zo kan een werker uitgezonden worden in Zijn dienst, geroepen door God.

Tim Verduijn is regiocoördinator Azië en veiligheidscoördinator bij zendingsorganisatie GZB.

Het Goede Nieuws voor nog zovelen

Wat drijft de zendingsorganisaties, aangesloten bij de werkgroep 'De minst-bereikten' van NZR en MissieNederland, die zich richten op wereldregio's waar veel mensen wonen en werken die nog nauwelijks van God en het Goede Nieuws van Jezus Christus gehoord hebben? Een portret in viervoud van de contouren van het werk van OMF Nederland, CAMA Zending, Frontiers en People International.

'Samen optrekken in Oost-Azië'

Hoeveel bevolkingsgroepen, met hun eigen taal en cultuur, hebben geen eigen kerk die het evangelie deelt met de eigen bevolking? Dit is zomaar een vraag die voorbijkomt in de workshop 'The Task Unfinished' die door OMF Nederland is ontwikkeld. Inmiddels hebben vele kringen en gemeenten een inkijkje gekregen in de onvoltooide zendingstaak. Alleen al in Oost-Azië, het werkgebied van OMF (Overseas Mission Fellowship), zijn er zeshonderdvijftig miljoen mensen die de Naam van Christus niet gehoord hebben.

Het is Gods verlangen dat iedereen behouden zal worden en Hem zal kennen en aanbidden. En zijn belofte is dat dit ook gebeurt als iemand zijn Naam aanroept (Romeinen 10:13). Elke vrouw, man en kind is kostbaar in zijn ogen en zijn grote reddingswerk in deze wereld is erop gericht om verzoening en herstel te brengen voor eenieder van hen. Daarbij heeft Hij iedere natie, stam, volk en taal op het oog (Openbaring 7:9).

Miljoenensteden

In díe missie van God staat OMF en om die reden richten wij ons nog steeds op de 'onbereikten'. Daarbij gaat het lang niet alleen meer om de taal- en cultuurgroepen in afgelegen gebieden. In toenemende mate richt OMF zich op grote 'onbereikte' sociaal-maatschappelijke groepen in de miljoenensteden van Oost-Azië.

Urgentie en ontspanning

In de tweede helft van de negentiende eeuw ervoer Hudson Taylor een enorme last voor de vierhonderd miljoen Chinezen die God niet kenden: 'A million a month, dying without God.'
Hoewel zich bewust van deze enorme urgentie, leerde hij in de jaren dat hij in China werkte ook om deze grote taak in

ontspanning te benaderen. In die combinatie van urgentie en ontspanning mag OMF ook in de eenentwintigste eeuw de volken van Oost-Azië dienen.
Gelukkig hoeven zendingsorganisaties deze kar niet zelf te trekken. Het is Gods werk, en het is God die ervoor kiest om nog steeds mannen en vrouwen te roepen en bereid te maken het evangelie te brengen waar het nog niet bekend is. Ook in deze tijd, waarin Oost-Azië er radicaal anders uit ziet dan honderdvijftig jaar geleden.

Cruciale rol

Er zijn op veel plekken in Oost-Azië bloeiende kerken. Duizenden Oost-Aziatische zendelingen voegen zich bij zendelingen die voorheen voornamelijk uit het Westen kwamen. Inmiddels vormen zij een meerderheid in veel teams van OMF in Oost-Azië. We geloven dat onze Oost-Aziatische broeders en zusters een cruciale rol zullen spelen in het brengen van het evangelie naar de 'onbereikte' plaatsen en bevolkingsgroepen van Oost-Azië. We zijn dankbaar dat we daarin samen mogen optrekken en hen in deze roeping dienen.

— Maarten Kommers is directeur van OMF Nederland.

'Waar Christus niet genoemd wordt'

CAMA ZENDING

De kerk heeft veel te doen in deze gebroken wereld: liefhebben, recht en gerechtigheid doen, omzien naar armen en eenzamen, genezen, vrijlaten … maar zij heeft één alomvattende, alles overstijgende opdracht: discipelen maken onder álle volken (Matteüs 28). Dit is de opdracht die Christus ons heeft toevertrouwd. Dit is waar de evangeliën over gaan, waar de apostelen mee bezig waren en waar Paulus naar de gemeenten over schreef.

Toen

In een document uit 1905, genaamd *Our Trust*, van CAMA-stichter A.B. Simpson, staat over de CAMA:

> 'Deze beweging staat voor een toewijding tot het bereiken van de meest verwaarloosde velden, de betreden paden van andere werkers te vermijden, te streven naar de verder gelegen regio's in plaats van te bouwen op andermans fundament, om het Evangelie te verkondigen waar Christus niet genoemd wordt.'

Vandaag

De laatste decennia wordt er veel toegeschreven aan de missie van de kerk. Zij moet het konink-

rijk bouwen, gerechtigheid bewerken, *shalom* en de hemel op aarde brengen, het cultuurmandaat afmaken en aansluiten bij *missio Dei*. Maar de kerk kan dat alleen in Christus doen. Zonder de Koning, geen koninkrijk; zonder de Vredevorst, geen *shalom*; zonder Christus, geen gerechtigheid.
Het is heel eenvoudig. Wil de kerk de gebroken wereld dienen, dan begint dat door de wereld bekend te maken met Christus. Als er niemand is die Hem bekendmaakt, dan moeten we mensen daarheen zenden om dat te doen. Iedereen moet over Christus kunnen horen. CAMA Zending gelooft dat iedere persoon de kans moet hebben om Jezus te leren kennen. Het is in Jezus dat mensen een nieuw en eeuwig leven hebben. De grootste nood, armoede, onrecht en vervolging is dat niet iedereen deze kans krijgt.
CAMA Zending helpt mensen uit die nood door onder elk volk lokale gemeenten te stichten. Deze gemeenten maken Christus bekend aan hun volksgenoten.

Hoe?

In 1897, tien jaar na de eerste uitzending en midden in de koloniale tijd, ontdekten CAMA-zendelingen de kracht van de lokale gemeente:

> 'Wij geloven dat Afrika door zijn eigen mensen geëvangeliseerd moet worden; want zij, natuurlijk, begrijpen hun eigen mensen het beste.'

Vandaag is het niet anders. CAMA Zending helpt mensen uit hun grootste nood door onder elk volk lokale gemeenten te stichten. Deze gemeenten maken Christus bekend aan hun volksgenoten. Zij brengen vergeving, verzoening en vergeving in Christus. De lokale gemeenten zenden zelf weer eigen mensen uit naar gebieden waar Christus niet genoemd wordt. Totdat iedereen het hoort.

— Boudewijn van Schoonhoven is directeur van CAMA Zending.

'Overal in de moslimwereld'

frontiers

Het feit dat Gods voetafdrukken op aarde te vinden zijn, omdat het evenbeeld van zijn Wezen en de schittering van zijn Heerlijkheid hier rondgelopen heeft, is voor vele volken onbekend gebleven. Zij hebben er nog 'nooit van gehoord'.

De kreet 'Nooit van gehoord' hoorden we ook nogal eens als we iets vertelden over Frontiers en het werk dat we doen. De Nederlandse tak van Frontiers was lang vrij onbekend, maar daar is duidelijk verandering in gekomen in de loop der jaren. Toen Frontiers werd opgericht in 1982, werd onze oprichter, dr. Greg Livingstone, letterlijk voor gek verklaard omdat hij nota bene sprak van het stichten van 'Jezus-

volgende-gemeenschappen'. Het idee van het zien ontstaan van groepjes volgelingen in de moslimwereld werd naar het rijk der fabelen verwezen, want 'je mocht al blij zijn als je ergens je hele leven werkte om twee tot drie moslims tot geloof te zien komen'.

'Resistance'?

De redenen van deze negatieve houding beschrijft Livingstone in zijn boek *Planting Churches in Muslim Cities*. De hoofdoorzaken waren onder andere:

- het minieme aantal werkers dat uitgezonden werd naar moslimlanden;
- weinig resultaat en regelmatige vervolging van deze sporadische werkers;
- bepaalde missionaire theologische benaderingen die vonden dat je alleen daar moest gaan waar God aan het werk was, dus dat je plaatsen en volken moest vermijden waar dat niet evident was;
- het was de eigen fout van moslims, want zij weerstaan iedere uiting van christendom en tezamen vormen zij de zogenaamde 'resistance belt'.

Dat laatste is wel heel speciaal, omdat de meeste volken en mensen in het '10/40-window'-gebied plus Indonesië, nooit van Hem gehoord hadden en dus moeilijk 'resistance' konden plegen.

Gemotiveerd

Deze redenen, plus nog een groot aantal andere, motiveerden dr. Greg om Frontiers op te richten. Waar hij eerst werkzaam was bij de Arabische Wereld Zending (gericht op het Arabische deel van de wereld), ontdekte Greg dat er buiten die wereld nog zovele andere moslims waren die het Goede Nieuws nooit gehoord hadden en alleen de namen van Jezus en Maria kenden vanuit de Koran.

Werken in teams

Frontiers' benadering van het werken in teams en het semi-onafhankelijke karakter van die teams, sloeg enorm aan. Tel daarbij op dat Frontiers ook open stond (en nog!) voor het pionieren op het vlak van contextualisatie en het uitvinden van nieuwe missionaire modellen in de moslimwereld. Dankzij de visie van deze gepassioneerde, niet te stuiten presbyteriaanse predikant, is er nu sprake van ruim tweehonderdvijftig uitgezonden teams die overal in de moslimwereld – vaak samen met anderen – honderden kleinere en grotere gemeenschappen van Jezus-belijdende ex-moslims geplant hebben.
Het gebied waar sprake was van 'nooit van gehoord' is een stuk kleiner geworden! Frontiers nodigt je uit om samen na te denken over wat er nog moet gebeuren en wat onze rol daarin zou kunnen zijn, zodat niemand ooit meer kan zeggen: 'Nooit van gehoord'!

— Jan Zwart is Frontiers-teamleider trainingen in Utrecht.

‘Gods heerlijkheid bekendmaken aan Centraal-Aziaten’

People International is een internationale, interkerkelijke zendingsorganisatie die zich heeft gespecialiseerd in het bereiken van nog (grotendeels) ‘onbereikte’ bevolkingsgroepen van Centraal-Azië door tussen het in te leven.

We streven ernaar dat door ons getuigenis groepen gelovigen ontstaan die een gemeente van Christus kunnen vormen en ondersteunen hen in hun geestelijke groei.

Diep geraakt

Het verhaal van People International begon toen een kortetermijn zendingswerker eind vorige eeuw een Oezbeekse christen ontmoette die wanhopig verlangde naar de Bijbel in zijn eigen taal. Een jaar later kwam deze werker terug met de Bijbel en kreeg te horen wat de christen was overkomen: hij was gearresteerd en in een psychiatrisch ziekenhuis geplaatst waar hij stierf doordat hij een overdosis drugs toegediend kreeg. De gebeurtenis raakte deze zendeling zo diep, dat hij zich ging inzetten voor langetermijnzending in dit gebied. Hieruit is Gairdner Trust Ministries geboren.
Het werk begon met het sturen van onderzoekers naar de toen weinig bekende streken van Oezbekistan, Tadzjikistan en Xinjiang en het verspreiden van informatie binnen de westerse kerk over de noden van de Centraal-Aziaten. Er kwam steeds meer bekendheid en dus kwam er ook meer werk. Al snel wilden anderen weten hoe ze ingeschakeld konden worden.
People International werd zo de eerste zendingsorganisatie die zich specifiek ging richten op de voornamelijk onbereikte islamitische volken van Centraal-Azië. Gebedsgroepen startten en mensen kwamen werken op het zendingskantoor. In 1987 kreeg de organisatie een nieuwe naam: People International. Met de naamswijziging werd besloten eveneens de doelstelling van de organisatie uit te breiden met evangelisatie en gemeentestichting in Centraal-Azië. Tegenwoordig is het voornaamste doel ervoor te zorgen dat meer langetermijnwerkers in teams de visie van People International verwezenlijken.

Hart voor hen

Met minder dan 0,2 procent christenen onder een bevolking van bijna een half miljard inwoners is Centraal-Azië het meest ‘onbereikte’ gebied ter wereld. Voor veel volken in deze regio geldt dat er geen Bijbel is in hun eigen taal, geen Jezus-film, geen bestaande, levensvatbare kerk en in veel gevallen niet één zendeling of christen. Omdat wij geloven dat God houdt van mensen uit álle volken, geloven wij dat het belangrijk is om ons juist op deze volken te richten, volken die de minste kans hebben om het evangelie van Jezus Christus te horen. Wij hebben hart voor de mensen van Centraal-Azië omdat God hart heeft voor hen.

— Nienke is communicatiemedewerker bij People International.

Waar zijn de 'oerchristenen' gebleven?

Er wonen nu ruim twintigduizend christelijke 'Suryoye/Arameeërs/Syrisch-orthodoxen' in Nederland, vooral in Twente. Ze komen uit Zuidoost-Turkije, de omgeving van het vroegere Antiochië. Hoe komt het dat er van het 'oer-christendom' in die contreien nauwelijks iets meer over is?

De leerlingen van Jezus verspreidden vanuit Jeruzalem, Judea en Galilea het Evangelie van Jezus Christus en een van de eerste steden waar het christelijke geloof werd aangenomen was Antiochië. Toen een Griekstalige wereldstad in Syrië, tegenwoordig een stad in Zuid-Turkije. In de onmiddellijke omgeving van de stad woonden mensen die Aramees spraken, de taal die ook door Jezus en de apostelen werd gesproken. In dit Antiochië in Syrië ontstond in de eerste eeuw een belangrijke christelijke gemeente, die een grote uitstraling had in de verre omtrek.
Het christendom verspreidde zich verder naar het oosten tot India en China. De Antiocheens patriarch had ook alle christenen in het Verre Oosten onder zijn hoede. Daarom draagt de patriarch (ook nu nog) de titel 'Patriarch der Syrisch-Orthodoxe Kerk van Antiochië en het gehele Oosten'.
Naar aanleiding van het schisma in Syrië rond het Concilie van Chalcedon in 451 kwamen er na verloop van tijd twee patriarchen van Antiochië: de Byzantijnse en de Syrische. De Syrische patriarch en zijn gelovigen werden verdrukt door de Byzantijnse kerk in Syrië en zochten algauw het achterland op. Antiochië bleef de stad waar Syrisch-orthodoxen zich historisch mee verbonden voelen.

De overlevering leert dat de Kerk van Antiochië is gesticht door Petrus en dat hij haar eerste patriarch was vóór zijn vertrek naar Rome. Petrus zou de pas gestichte Kerk van 37 tot 44 geleid hebben. Het christendom verspreidde zich naar de provinciehoofdstad Edessa. Tur Abdin en omgeving, in het zuidoosten van het huidige Turkije, werd volgens de traditie door de apostel Thaddeüs gekerstend. Edessa, Antiochië en Tur Abdin vormen de oorspronkelijke kern van het Syrisch christendom.

Bakermat Edessa

Verder oostwaarts lag Edessa, een voornamelijk Arameestalige stad in Noord-Mesopotamië, gerekend tot het toenmalige Syrië in ruimere zin (nu Urfa, in Turkije).
Het christelijke geloof bereikte de stad in de tweede eeuw, door missie vanuit Palestina en wellicht ook vanuit Antiochië. Het plaatselijke Aramese dialect werd er omgesmeed tot een taal die de christelijke boodschap zou gaan dragen: het zogeheten Syrisch.
Dit christelijke Aramees van Edessa werd de taal van Bijbel, eredienst, cultuur en literatuur. Tot op heden is dit klassiek-Syrisch (naast soms – in Syrië, Irak, en Libanon – het

Gezicht op Edessa (nu Urfa in Turkije).

Arabisch) de taal van de Syrisch-orthodoxe liturgie gebleven. Ook spreken veel Syrisch-orthodoxen, ook wel Suryoye of Arameeërs genoemd, een modern Syrisch dialect.
In deze stad, in het Syrisch Urhoy geheten, hebben tot in de twintigste eeuw Syrisch-orthodoxen gewoond, naast Armeense christenen. Was het westelijker Antiochië op een gegeven moment niet meer dan de herinnering aan een bisschopsstad waar de patriarch allang niet meer woonde, Edessa is veel meer dan Antiochië de feitelijke bakermat van de Syrisch-Orthodoxe Kerk. Thans wonen er geen christenen meer. De meeste kerken zijn tot moskeeën gevormd of worden voor andere doeleinden gebruikt. Er wonen nog wel duizenden Crypto-Arameeërs die gedwongen zijn tot de islam. Zij hebben wel hun Aramees-christelijke tradities voortgezet, alleen zijn ze om economische redenen moslims geworden.
Na de Eerste Wereldoorlog bleven in het oostelijk gelegen Tur Abdin wel Syrisch-orthodoxen wonen, hoewel ook dit gebied enorm heeft geleden onder de genocide van 1915 ('het jaar van het zwaard'). Ook in Noord-Irak en Bagdad woonden en wonen Syrisch-orthodoxen.
'Edessa' staat nog altijd symbool voor de Syrische christelijke cultuur zoals die zich vanaf het jaar 200 ontwikkelde in het Midden-Oosten, ook al is die steeds verder verzwakt en met name in de twintigste eeuw door genocide en etnische zuivering ernstig beschadigd.

De Arameeërs die zich nu in Nederland bevinden, zijn nagenoeg allen afkomstig uit Turkije, Syrië en Irak. Kort na de triomf op het Ottomaanse Rijk werden deze staten met behulp en/of instemming van de westerse mogendheden opgericht. Reeds in de Oudheid stond het gebied van het huidige Zuid-oost-Turkije, Noordoost-Syrië en Noord-Irak bekend als Mesopotamië – Grieks voor '[het land] tussen de rivieren', namelijk de Eufraat en de Tigris: 'Aram-Naharaim'.

Een van de oudste kloosters in Hah, Tur Abdin, in het zuidoosten van Turkije.

Toevluchtsoord Tur Abdin

Tur Abdin (Syrisch-Aramees: ܛܘܪ ܥܒܕܝܢ) is een bergachtig gebied in het zuidoosten van Turkije, net ten noorden van de uiterste noordoostpunt van Syrië en Irak. De Arameeers van Tur Abdin ('Berg der dienaren [van God]') noemen zichzelf Suryoye, en spreken vanouds Turoyo, een modern Aramees dialect. In de loop van de vierde eeuw, toen het christendom zich langzaam maar onomkeerbaar vanuit het Middellandse Zeegebied uitbreidde richting het oosten, vestigden zich in dit verlaten, woeste gebied een groot aantal kluizenaars en asceten, die zich in afzondering en armoede wilden wijden aan het gebed. Al snel verrezen er naast de talloze kluizenaarsgrotjes verschillende grote kloosters, zoals het Mor Gabriel-klooster, gesticht in 397 na Christus. In korte tijd groeide Tur Abdin uit tot een spiritueel centrum, een 'toevluchtsoord' van de christelijke Kerk. Er zijn nu nog zo'n tien kloosters over, de meeste bewoond door een handjevol monniken en nonnen. Het zijn de kwetsbare resten van een kerk en een cultuur die eeuwen geleden eeuwenlang het Midden-Oosten domineerde.

Nadat de Arameeërs zich bekeerden tot het christendom in de eerste eeuw namen zij de Griekse term 'Syriërs' (Suryoye) over als zelfaanduiding. De termen Syriërs en Arameeërs worden vaak als synoniemen gebruikt. In de NBG-Bijbelvertaling wordt gesproken van Arameeërs, in de Statenvertaling van Syriërs. Verwarring begon te ontstaan na de oprichting van de moderne Arabische staat Syrië in 1946. Tot ongeveer zeventig jaar geleden was de term Syriërs louter bestemd voor Arameeërs.

De Syrische christenen scheidden zich door het genoemde schisma van Chalcedon in de loop van de vijfde eeuw massaal af van de officiële 'keizerlijke' christelijke Kerk, die bestuurd werd door de keizer in Constantinopel en de patriarch van Antiochië. De kern van het verzet tegen de keizer en zijn theologie lag in het oosten van Syrië, tegen de grens met Perzië, in Tur Abdin. Die functie van toevluchtsoord en spiritueel centrum werd nog sterker na de komst van de Arabieren rond 650.
Als leermeesters van de moslims brachten de Syrische christenen vooral de wetenschappelijke wereld van de Grieken dichter tot de Arabieren door hun vertalingen uit het Syrisch en/of het Grieks in het Arabisch. Het waren Syrische christenen die de wetenschappelijke vooruitgang van de islamwereld mogelijk maakten.

Onder de islam

Er begint een nieuwe fase in de geschiedenis van de Syrisch-Orthodoxe Kerk van Antiochië in het midden van de zevende eeuw. Arabische stammen veroverden in korte tijd de 'thuislanden' van de Syrisch-orthodoxen en brachten er de islam; Antiochië viel in 638 en Edessa in 640.
Aanvankelijk werd de komst van de islam niet als een bedreiging ervaren. Het betekende veeleer een bevrijding van de bloedige vervolgingen door de Byzantijnse keizers. De Syrisch-orthodoxen gaan dan ook in grote vrijmoedigheid een dialoog aan met islamitische gesprekpartners.
Langzaam maar zeker evenwel begint het tij te keren. In de eerste eeuwen van de islam vormden de christenen een meerderheid, maar dat verandert. Steeds meer christenen voelen zich genoodzaakt zich uit te drukken in het Arabisch, de taal van de nieuwkomers, in plaats van hun eigen taal, het Syrisch. Steeds meer mensen kunnen het op den duur niet meer aan als *dhimmi's* te moeten leven, als lid van een gedoogde minderheid.
De geschiedenis van de Syrisch-Orthodoxe Kerk laat zien dat ook de in het algemeen meer gunstige levensomstandigheden onder de islam, niet zonder problemen waren. Toch houdt patriarch Michaël de Syriër (1126-1199), Syrisch-orthodox historiograaf, in een terugblik vast aan het gunstige oordeel over de moslims die zijn kerk hadden bevrijd van het zware juk van de Byzantijnse overheid.
Vanaf de elfde eeuw vindt er een geleidelijke overgang plaats naar de islam. Turko-Tataarse volkeren dringen binnen in het Midden-Oosten. De Seltsjoeken veroveren in 1055 het Abbasidische Bagdad en brengen de Byzantijnen een beslissende nederlaag toe in oostelijk Klein-Azië (1071) en verdrijven gelijktijdig de Egyptische Fatimiden uit Jeruzalem (1070 en 1076/77). Daardoor beheersten zij, onderverdeeld in verschillende kleine staten, Mesopotamië en Syrië met Palestina.
Sedert de kruistochten veranderde op sommige plaatsen de houding van de moslims grondig te opzichte van de christenen. Men merkte dat de christenen zich ook tegen de islam konden keren.

Genocide van 1915

Door maatschappelijk-economische druk werden veel Syrisch-orthodoxen vanaf ongeveer het einde van het eerste millennium moslim. De Syrisch-Orthodoxe Kerk kreeg nog veel meer slagen te verduren. Ze schrompelde

steeds verder ineen, totdat ze honderd jaar geleden alleen nog in Tur Abdin gevestigd bleef. In 1915 werd er genocide gepleegd op de christelijke minderheden in Turkije, ook in de regio Tur Abdin. Ongeveer zeventig procent van de Aramese inwoners van deze regio werd vermoord in 1915. Volgens de verslagen van Mor Ignatius Aphrem I Bar-Soum, Syrisch-orthodox patriarch van 1933-1957 en een grote geleerde van de Syrische geschiedenis van 1895-1915, werden 90.314 Aramese christenen gedood (met inbegrip van 154 priesters) en 13.350 families en 346 dorpen: ongeveer een derde van de Syrisch-orthodoxe bevolking in Zuidoost-Turkije. Velen werden vermoord, anderen vluchtten in zuidelijker richting. Hiermee werd aan het begin van de twintigste eeuw de toon gezet voor de emigratie, die in de vroege jaren zestig begon met Syrisch-orthodoxe gastarbeiders en, toen de behoefte aan gastarbeid in Nederland verdampte, in de jaren zeventig werd voortgezet met een exodus van asielzoekers vanuit Turkije.

In 1974 woonden er nog ongeveer honderdduizend christenen in de regio Tur Abdin in Zuidoost-Turkije, nu nog nauwelijks tweeduizend. Door vervolging en verdrukking zijn vele Aramese christenen gevlucht naar Amerika, Australië en Europa (met name Zweden, Duitsland en ook Nederland). Wereldwijd zijn er ongeveer vijf miljoen Arameeërs die allen tot de Syrisch-Orthodoxe Kerk behoren.

In Nederland

Hoewel de Syrisch-orthodoxen dachten in een christelijk land neer te strijken, werd al snel duidelijk dat ze in een 'post-christelijk' land terecht waren gekomen. De Nederlandse cultuur is christelijk geïnspireerd, maar geloof is steeds minder duidelijk aanwezig. Een beetje tegen die 'gesecularisseerde' stroom in hebben de Syrisch-orthodoxen ook in kerkelijk Nederland hun plek gevonden.

In Nederland vestigden de Arameeërs zich aanvankelijk in de omgeving van Amsterdam en Twente, voornamelijk in steden als Hengelo, Enschede, Rijssen, Oldenzaal en Borne. In totaal telt de Syrisch-Orthodoxe Kerk nu elf parochies in Nederland met ongeveer twintigduizend gelovigen.

De Arameeërs hebben vandaag een groot aantal kerken, kloosters en verenigingen gesticht mede dankzij Weiler Aartsbisschop van Midden-Europa, Mor Yulius Yeshu Cicek. Ook zijn er veel (geestelijke en seculiere) leiders, leraren en diakenen aangesteld in de voorbije veertig jaar.

Actualiteit en oecumene

De Syrisch-Orthodoxe Kerk heeft een open oecumenische houding, niet alleen aan de top, maar ook aan de basis, onder de gewone gelovigen en onder de parochiepriesters. Die oecumene is een oude traditie, die teruggaat tot de tijd van de kruistochten, toen de Syrisch-orthodoxen positieve contacten onderhielden met alle kerken van het Midden-Oosten.

De huidige oecumene van de Syrisch-Orthodoxe Kerk wordt ondersteund door de theologische inzichten van de laatste honderd jaar. Tegenwoordig is duidelijk (met name in theologische overeenkomsten) dat de strijd voor of tegen de formulering van het Conci-

lie van Chalcedon in feite een woordenstrijd is geweest, een misverstand over begrippen. Beide hebben hetzelfde geloof in de Godmens Jezus Christus willen uitdrukken. Dat wordt wederzijds erkend. Syrisch-orthodoxen aan de ene kant en Grieks-orthodoxen, rooms-katholieken en protestanten aan de andere kant beschouwen elkaar op dit punt als orthodox en rechtzinnig.
De Syrisch-Orthodoxe Kerk heeft een bijzondere band met de Rooms-Katholieke Kerk. Sinds een jaar of twintig ontvangen Syrisch-orthodoxen en rooms-katholieken met officiële toestemming van paus en patriarch elkaars sacramenten wanneer dat pastoraal nodig is.
Er is solidariteit gegroeid. De Nederlandse kerken hebben de Syrisch-orthodoxen geholpen in de moeilijke tijd van de asielaanvragen. Onder Nederlandse christenen is een oprechte interesse ontstaan in de fascinerende Syrische christelijke traditie, die teruggaat tot de tijd van de apostelen en een grote geestelijke erfenis nagelaten heeft aan het héle wereldchristendom.

Weiler Aartsbisschop Mor Yulius Yeshu Cicek, grondlegger van de Syrisch-Orthodoxe Kerk in de diaspora.

Literatuur

– W. Hage, *Het christendom onder de heerschappij van de islam,* in: H. Teule en A. Wessels (zie hierna)
– H. Teule en A. Wessels (red.), *Oosterse christenen binnen de wereld van de islam,* Heerlen: Stichting OthO / Kampen: Kok, 1997
– Sebastian P. Brock, *De verborgen parel. De Syrisch-Orthodoxe Kerk en haar oude Aramese erfgoed,* deel III, *Roma: Trans World Film Italia*, 2001
– Johnny Shabo, *De genocide op Arameeërs in het kort,* Amsterdam: Brave New Books, 2018
– George Acis, *https://www.oecumene.nl/documentatie/christenen-in-het-midden-oosten/1105-de-syrisch-orthodoxe-gelovige-traditie-in-nederland-gewoonten-gebruiken-spiritualiteit*

— George Acis studeerde theologie en religiewetenschappen aan de Radboud Universiteit in Nijmegen met als specialisatie Syrisch christendom.

De Geest in Dokkum

In Dokkum was ik deze winter. Een ijskoude dag, met striemende hagelbuien en een snijdende wind. De bron van Bonifatius, het Lourdes van het Noorden, lag er verlaten bij. Geen pelgrim te bekennen, al trekken er jaarlijks minstens 25.000 naar toe.
De 'architect van het christelijke West-Europa', zoals Bonifatius bekend staat, werd 1265 jaar geleden vermoord. Het was waarschijnlijk op 5 juni 754. Kennelijk overschreed hij de 'kersteningsgrenzen' op zijn derde reis naar de Lage Landen, hoewel duister blijft of het de overvallers om buit ging of dat ze religieus geïnspireerd waren. De route naar park, kapel en bron wordt gemarkeerd door bordjes met citaten van de missiebisschop, in deze geest:

> 'Anders dan slechte herders die onderdrukten niet tegen het geweld van machthebbers beschermen', schreef Bonifatius in een brief, 'willen wij geen stomme honden zijn, geen zwijgende toeschouwers, geen huurlingen die voor de wolf vluchten, maar bezorgde herders die over de kudde van Christus waken, die groten en kleinen, rijken en armen, iedere stand en leeftijd, gelegen of ongelegen, Gods bedoeling bekendmaken.'

Meegereisd was ik, in het kielzog van een protestantse pionierbegeleider, en we werden in kerkelijk centrum De Herberg warm onthaald. Nieuwe plannen liggen er op tafel, twee initiatieven die met vuur en enthousiasme worden bepleit.

> 'We hebben jongeren in de binnenstad, we weten waar ze zijn, we hebben mensen en mogelijkheden: hoe kunnen we hen bereiken met het evangelie van Jezus Christus?'
> 'We hebben het eeuwenoude kerkje in Aalsum: kunnen we daar een bezinningsruimte van maken voor wandelaars en hun een lunch aanbieden? De wandelroute door de prachtige omgeving, onderdeel van het kloosterpad, loopt over het terrein.'

Een kerk-café voor jongeren en een monastiek rustpunt voor passanten, allebei met het oogmerk om – zoals Bonifatius ooit schreef – 'Gods bedoeling bekend te maken'. Stilzitten is er niet bij. De drang om het goede nieuws verder te vertellen brengt mensen in beweging. Als dat de wind van de Geest niet is, daar in Dokkum.

— Marieke van der Giessen-van Velzen heeft een journalistiek bureau voor tekst, beeld- en eindredactie. Zij is onder meer eindredacteur van *TussenRuimte*.

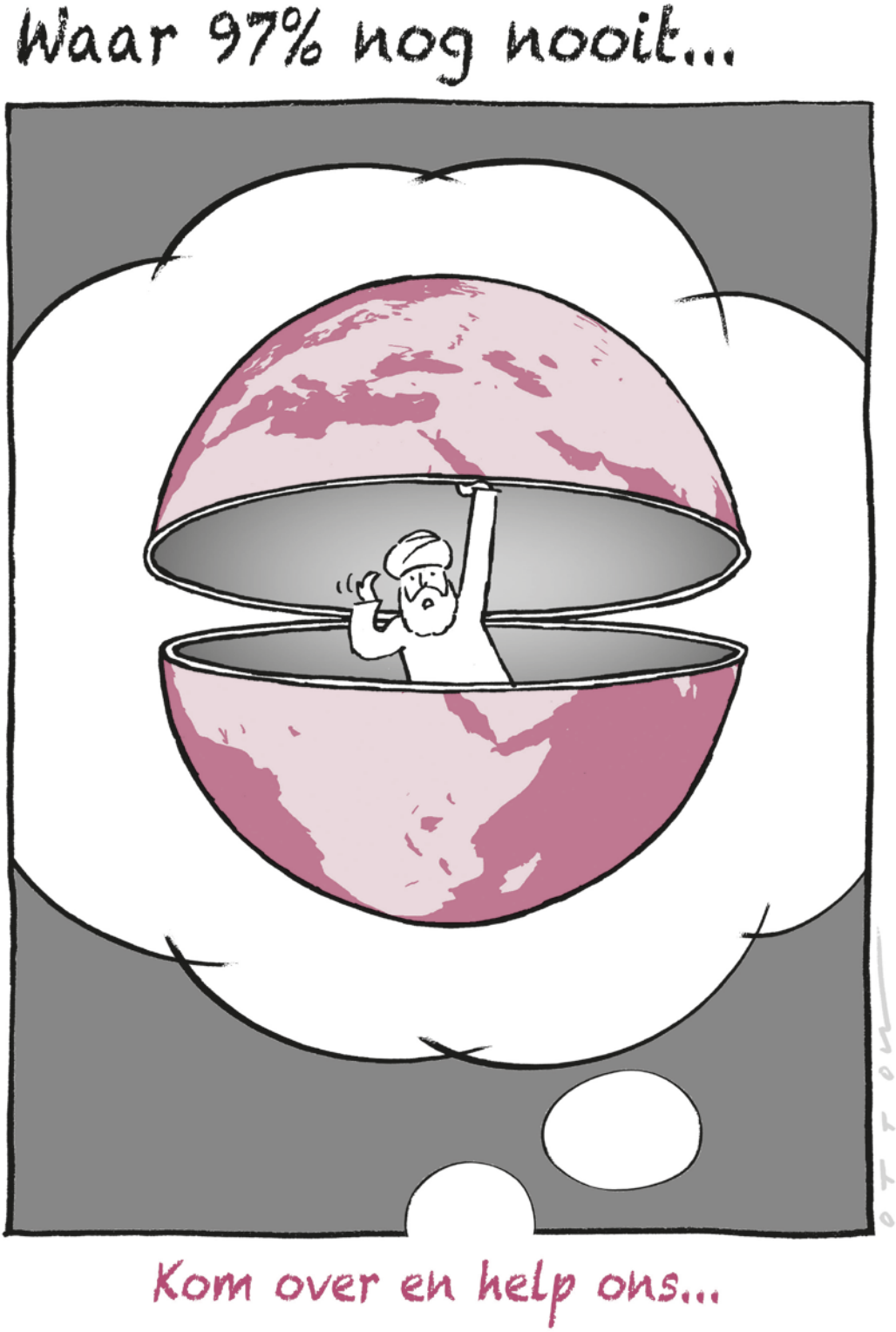
Waar 97% nog nooit...
Kom over en help ons...

Saoedi-Arabië en de Golfstaten:

Islamitische 'modelboerderij' en een groeiende 'importkerk'

Mogen christenen, mag de kerk bestaan en leven, mag zending wel plaatsvinden in een staat als Saoedi-Arabië en in de regio die de Golfstaten bestrijken? Jan Jongeneel belicht de invloed van Saoedi-Arabië als 'hoeder van de islamitische normen en waarden' en Wilma Wolswinkel beschrijft de mogelijkheden die christenen op het Arabisch schiereiland benutten om geloof te kunnen delen.

Saoedi-Arabië als centrum van de wereld

'Wahabitisch' Saoedi-Arabië[1] beschouwt zichzelf als het centrum van de wereld. Immers, daar werd Mohammed geboren en geroepen tot het 'zegel van de profeten' te zijn. Daar ontstond de Koran en werd het Arabisch heilige taal. Daar begon de islamitische jaartelling (622 na Christus). Daar zijn de niet vrij toegankelijke heilige plaatsen gelegen: Mekka en Medina (met Jeruzalem op de derde plaats). Daarheen gaat iedere rechtgeaarde moslim op bedevaart. Daar worden geen bijbels, kruisen en kerkgebouwen getolereerd.

Aan de kaak stellen

Als zodanig werd Saoedi-Arabië de 'modelboerderij' van de islamitische wereld. Als hoeder van de islamitische normen en waarden doet dit land zijn uiterste best de rest van de islamitische wereld in 'wahabitische' geest te beïnvloeden. Dankzij de oliedollars zendt dit land nu zijn boodschap via de radio, televisie en nieuwere communicatiemiddelen uit tot ver buiten de eigen grenzen en verleent het steun aan de bouw van moskeeën en godsdienstscholen (met leerboeken) in en buiten landen met een islamitische meerderheid.
Christenen moeten niet naïef zijn, maar Saoedi-Arabië uiterst serieus nemen. In de eerste plaats dienen zij het niet-naleven van de mensenrechten in het algemeen en van de godsdienstvrijheid in het bijzonder aan de kaak te stellen. Waarom gaat het Westen door met Saoedi-Arabië te zien als 'vriend,' terwijl Osa-

ma bin-Laden uit dit land voortkwam en Saoedi-Arabische staatsburgers de aanslagen op de Twin Towers in New York (11 september 2001) pleegden? En waarom komt de kroonprins van dit land weg met het opdracht geven tot de moord op een kritische journalist in het eigen consulaat in Istanboel (2 oktober 2018)? Open Doors geeft in elk geval blijk van realisme in het beschrijven en analyseren van de situatie in dat gesloten land. Op het punt van de naleving van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (1948) behoort Saoedi-Arabië eerder tot de categorie van dictaturen dan die van modelstaten.

Eindtijd-opvattingen

Binnen de islamitische wereld bestaan verschillende opvattingen over de eindtijd. In sommige speelt Saoedi-Arabië een belangrijke rol. Eén daarvan schetst de terugkeer van Jezus/*Isa* (nu lichamelijk in de hemel) op aarde tijdens het morgengebed om vervolgens alle varkens te doden, alle kruistekens te breken, veertig jaar de aarde vreedzaam te besturen, en dan begraven te worden naast Mohammed in Medina. Hierbij gaat men ervan uit dat aan het einde der tijden alle wereldburgers moslim zullen worden en de islam zal fungeren als de enige godsdienst op aarde: tot eer van *Allah*.
Ook met betrekking tot het denken over de eindtijd moeten christenen niet naïef zijn. Uitgaande van het geloof dat God/*Allah* alle talen verstaat en geen voorkeurslanden heeft, dienen zij moslims ervan te overtuigen dat ook zij vast geloven in een eindoordeel van God/*Allah* over de wereldgeschiedenis, uit te spreken door Jezus/*Isa*. Zij dienen moslims deelgenoot te maken van hun geloofsvisie, die niet materieel, maar spiritueel van aard is: God/*Allah* zal een nieuwe hemel en een nieuwe aarde scheppen, zonder tempels, kerken en moskeeën, zonder priesters en profeten, en zonder heilige boeken – dan zal God/*Allah* zelf alles en in allen zijn.

Noot

[1] Wahabisme' is een stroming in de islam die gestart is als zendingsbeweging en sinds de oprichting van Saoedi-Arabië de staatsgodsdienst is. Wahabisme is enorm verweven met salafisme, de aanduidingen worden dan ook door elkaar gebruikt.

— Jan A.B. Jongeneel is honorair emeritus hoogleraar Missiologie aan de Universiteit Utrecht.

Golfstaten: groeiende kerk of juist 'onbereikt'?

Kerken in het Midden-Oosten hebben het doorgaans niet gemakkelijk. Oorlog en geweld, maar ook de slechte economische omstandigheden zorgen ervoor dat veel (jonge) christenen besluiten de regio te verlaten. De vraag die velen daarom stellen is: heeft de kerk nog wel een toekomst in het Midden-Oosten?

Arbeidsmigranten

Toch is dit slechts een deel van het verhaal. In de afgelopen decennia is de kerk exponentieel gegroeid in de Golfstaten Koeweit, Bahrein, Verenigde Arabische Emiraten, Qatar, Saoedi-Arabië en Oman. Eerst door de komst van Britse en Amerikaanse oliewerkers in de jaren zestig, later door de instroom van vele arbeidsmigranten uit Azië en Afrika. In totaal wonen er vijftien miljoen arbeidsmigranten in de Golf, op een totale bevolking van vijftig miljoen. Het aantal christenen wordt door de kerken geschat op vijf miljoen. Dit maakt het de grootste christelijke gemeenschap in het Midden-Oosten na Egypte met tien miljoen christenen.

Christen-loos millennium

Het christendom werd destijds naar het Arabisch schiereiland gebracht door de Assyrische Kerk van het Oosten, de Nestorianen. Met de komst van de islam verdwenen deze christelijke gemeenschappen praktisch volledig uit de Golfregio. Dit zou voor een millennium zo blijven.

Medische zorg en bijbels

Eind negentiende eeuw startte de American Arab Mission haar werkzaamheden in de regio. Hoewel de zendelingen in eerste instantie met argusogen werden bekeken door de lokale bevolking, wisten zij wel hun vertrouwen te winnen, met name vanwege hun grote bijdrage aan de gezondheidszorg. Sheikh Mubarak in Koeweit concludeerde dat deze medische zendelingen 'were good people of faith and they were there to help the community'. Deze eerste zendelingen hadden wel degelijk de intentie om niet alleen in daden, maar ook in woorden het evangelie te brengen. Zo deelden ze bijbels uit en werd er geëvangeliseerd. Al gauw werd echter duidelijk dat de lokale bevolking de medische zorg van de zendelingen erg waardeerde, maar dat ze weinig moesten hebben van de Bijbel, een verboden boek in hun ogen. De nalatenschap van deze protestantse zendelingen ligt dan ook met name

in hun bijdrage aan de lokale gezondheidszorg en niet zozeer kerkplanting. Het aantal lokale christenen wordt geschat op minder dan duizend mensen op het gehele Arabisch schiereiland. Zijn de Golfstaten dan toch 'onbereikt'?

Tolerant en open?

Landen als Koeweit, Bahrein en de Verenigde Arabische Emiraten profileren zich graag als tolerante en open naties waar in tegenstelling tot buurland Saoedi-Arabië een grote mate van godsdienstvrijheid is. Toch zijn hier wel enkele kanttekeningen bij te plaatsen.
De godsdienstvrijheid geldt enkel voor *expats* en arbeidsmigranten. Het is kerken verboden te evangeliseren onder moslims en er heerst een groot taboe op het overstappen naar een andere religie.

Verboden te evangeliseren onder moslims en een groot taboe op overstappen naar een andere religie

Tegelijkertijd zijn er soms wel momenten om iets van het geloof met moslims te delen. Zo staat het Bijbelgenootschap met een stand op de jaarlijkse boekenbeurs, waar men ook met moslims vaak goede gesprekken voert over de Bijbel. Christelijke samenkomsten mogen alleen plaatsvinden in kerkgebouwen. Het land hiervoor is vaak gedoneerd door de overheid. Veel migrantenkerken maken gebruik van bestaande kerkgebouwen. Zo herbergen de Anglicaanse kerken in Dubai, Sharjah en Abu Dhabi gedurende de week maar liefst zeshonderd gemeenten in vijftig verschillende talen van verschillende kerkgenootschappen!

Literatuur

– Andrew Thompson, *The Christian Church in Kuwait: Religious Freedom in the Gulf, Kuwait*: Saeed & Sameer, 2010
– Andrew Thompson, *Christianity in the United Arab Emirates. Culture and heritage,* Dubai, Abu Dhabi & London: Motivate, 2011
– Fred Stickert, 'Christianity in the Gulf', *Washington Report on Middle East Affairs,* March 2000, 68-71.

— Wilma Wolswinkel is relatiebeheerder Zending voor het Midden-Oosten bij Kerk in Actie.

Arco de Leede van Interserve:

'Weet de kerk in Nederland dit wel?!'

'Wereldwijd wonen 20 van de 100 mensen in een krottenwijk; horen 42 van de 100 mensen nooit over Jezus en 49 van de 100 leven van minder dan 1,5 dollar per dag', las ik op de website van Interserve UK. Arco de Leede, directeur Interserve Nederland, las vorig jaar op diezelfde website: 'Slechts 3% van de zendelingen werkt in een regio waar 97% van de mensen nog nooit van Jezus hebben gehoord. Dáárom is zending nodig.'

Dit bericht greep Arco de Leede aan: 'Dit gaat over onbereikte mensen, over regio's waarin bij elkaar meer dan 2,9 miljard mensen wonen!' In een eeuw waarin velen zich oprecht afvragen of zending nog wel nodig is bereikt dit nieuws het wereldwijde web. 'Weet de kerk in Nederland dit wel?!' vroeg hij zich af.
Hij zette het nieuws in een tweet. Niet echt actief op Twitter zag hij dat dit bericht wél werd opgepikt, en nog wel door het *Nederlands Dagblad*. Ook Gerard ter Horst, teamleider en redacteur kerk & religie bij het ND, wist hier niet van maar publiceerde een interview met Arco en wijdde nog een artikel aan het onderwerp. Het verbaast dat er verder weinig reactie op kwam.
Ook de Nederlandse Zendingsraad en MissieNederland lazen het twitter-bericht. Zij nodigden Arco uit hierover te komen spreken. En zo verspreidde zich een oeroud gegeven als nieuwe informatie onder collegae directeuren van organisaties die met NZR en MissieNederland verbonden zijn. Inmiddels hebben veel van deze collega's verschillende keren rond de tafel gezeten om te studeren, te overleggen en te plannen met betrekking tot de vraag of en hoe alle Nederlandse kerken en kerkgangers zich bewust kunnen worden van deze werkelijkheid.

De missie van Interserve luidt: 'Geloof werkt. Het stempelt ons leven en bepaalt hoe we ons gedragen op de werkvloer, in huis of op straat. Daarom zenden we enthousiaste vakmensen uit om in Azië en de Arabische wereld te werken en te laten zien hoe goed het is om met God te leven. We geloven dat een ontmoeting met Jezus Christus een blijvende verandering brengt.'

Arco de Leede, directeur Interserve, Driebergen.

Wanneer je binnenstapt bij Interserve Nederland vallen een paar eenvoudige posters op, advertenties voor personeel in verschillende landen in de regio waar dit interview over gaat. Ik zou er zo op willen reageren.

Zijn dat alle vacatures in die landen? Weten jullie wel mensen te plaatsen in die regio wanneer zij zich daarvoor aanmelden?

'O nee, er zijn veel meer mogelijkheden om mensen te plaatsen, meer dan 150 op dit moment, leraren Engels, tandartsen, managers, medewerkers in lager onderwijs en gezondheidszorg enzovoort. Interserve ziet de mensen die in samenwerking met hen overzee gaan als 'partners'. De partner staat in dienst van een andere, lokale ngo of van een bedrijf of opleiding. De partner en wij geloven dat wij die baan, dat werk, serieus moeten nemen. Het is het vehikel om daar onder de mensen te zijn. Waar wij willen werken zijn weinig kerken en de kerken die er zijn kunnen in de regel niet voor visa zorgen. Interserve Internationaal heeft ongeveer 800 partners overzee. Jaarlijks sturen de Interserve-organisaties 20 tot 50 mensen uit. Ze worden toegerust op All Nations Christian College (www.allnations.ac.uk), een opleiding waar wel aandacht wordt besteed aan uitzending naar regio's waar nooit over Jezus gehoord wordt. Overigens, onze kandidaten vertellen ons soms dat zij, in hun klas op All Nations, de enige zijn die naar zo'n regio gaan.'

Hoe moet ik me dat voorstellen: als partner ergens wonen en werken?

Arco vertelt uit eigen ervaring: 'Mijn vrouw en ik hebben jaren in het Midden-Oosten gewoond. Ik had daar een eigen bedrijf, een *business school*. Mijn vrouw kon als verpleegkundige werken, als docent, betrokken bij *community health*. We deden gewoon ons werk. Zo nu en dan is er tijd voor een gesprek, een maaltijd met collega's. Het onderwerp 'God' is niet taboe, zeker niet wanneer je daar over spreekt in de veilige context van werk, met iemand met wie je samenwerkt. Ook onze huisbaas had interesse in ons. Hij betrok ons bij zijn familie en hun vrienden, nodigde ons uit voor maaltijden. Ook in zijn wereld kon men begrijpen waarom wij daar waren: we hadden een baan. Het woord zending werd niet gebruikt. Men begreep best dat we van het inkomen uit werk niet rond konden komen en dat we financieel geholpen werden door vrienden en familie. Nu we daar geruime tijd weg zijn, nu die wereld daar zo onveilig is geworden, komen christenen niet meer alleen in een huis bij elkaar. Er zijn nu kerken van lokale christenen, maar ook kerken van migranten uit landen als Ethiopië. In het land waar wij gewerkt hebben zijn nu in elk geval 2500 lokale gelovigen.'

Waarom groeit die kerk juist nu, nu er geen zendelingen of partners meer zijn?

'Dat is vaker voorgekomen in de zendingsgeschiedenis. Ontkiemt het zaad dan toch, zaad wat eerder gezaaid is? Voelt men zich, nu men op zichzelf is en de verschrikking van oorlog meemaakt, verantwoordelijk om te getuigen en verantwoordelijk ook voor een lokale kerk?
Overigens is het woord 'onbereikt', in gesprekken over regio's waar mensen

'We moeten oppassen dat het woord 'onbereikt' ons niet aanzet tot menselijk activisme.'

nauwelijks een kans hebben christenen te ontmoeten, een woord waar we voorzichtig mee moeten zijn. 'Onbereikt' zegt iets over hoe wij dat zien, vanuit ons perspectief. In een artikel in een Nepalese krant lazen we: 'Westerse christenen beschouwen ons als onbereikt. Men stippelt strategieën uit om ons te bereiken.' God kent de mensen die niet over Jezus gehoord hebben. Hij heeft hen gemaakt. We moeten oppassen dat het woord 'onbereikt' ons niet aanzet tot menselijk activisme. Niet wij zijn 100% verantwoordelijk. Ons getuigen door middel van ons werk betekent dat Christus met ons mee gaat. Onze aanwezigheid roept vragen op. Er zijn ook andere kanalen, zoals Trans World Radio-uitzendingen, en er doen tal van bekeringsverhalen de ronde, *Isa*/Jezus-ervaringen, waarin dromen en visioenen een grote rol spelen.'

Heb je meer voorbeelden vanuit je ervaring met de wereld van zending over wat er gebeurt wanneer iemand met een baan in een van die gebieden neerstrijkt?

'In Nepal, tot 1960 gesloten voor het evangelie, trokken medewerkers van verschillende organisaties het land in en gingen daar werken in projecten onder de vlag van United Mission Nepal. Men kon er getuigen, maar men mocht er geen kerken stichten. De zaadjes die gezaaid zijn kwamen op. Nu is de kerk in Nepal een van de snelst groeiende kerken ter wereld. Op dit

moment is er wel weer verdrukking, discriminatie van christenen en kerken, maar die kerk is ontstaan door het getuigenis van mensen die daar in allerlei banen gewerkt hebben (zie ook blz. 44-49 – red.). Er zijn veel meer voorbeelden te noemen met impact op kleinere schaal. We moeten het evangelie niet versmallen tot evangelieverkondiging. Jezus herinnerde Johannes de Doper eraan dat blinden weer konden zien, lammen konden lopen en dat het goede nieuws verkondigd werd. In Afghanistan kregen mensen die blind zijn toegang tot scholing, nadat men hen geleerd had braille te lezen. Men kreeg zo niet alleen toegang tot school en studieboeken, maar ook tot de Bijbel.'

Legt de wetenschap van zovelen die 'niet-bereikt zijn' niet een te grote druk op?

'We mogen iets van Jezus laten zien, iets wat ook veel later nog herinnerd wordt. Het gaat om 'in Hem blijven, Hem gehoorzaam volgen'. We hoeven niet afgemeten te worden naar hoeveel 'niet-bereikten' we bereikt hebben. Niet het gegeven dat '97% van een bevolking nooit gehoord heeft en daarom naar de hel zou gaan' motiveert ons, maar de roep van God. We zijn hier ook geroepen. We mogen ook hier getuigen en nadenken over wat we en hoe we het aan onze buren vertellen.'

Wat hoop en verwacht je van het gesprek dat nu op gang komt over hen die 'nooit gehoord hebben'?

'We zullen heel veel aan bewustwording gaan werken. Het thema leeft onder collega's, in andere organisaties betrokken op zending. Nu moet bewustwording groeien in zendingscommissies, kerkenraden. Men moet hierover met elkaar in gesprek gaan. Er zijn voorbeelden van kerken die al hebben nagedacht over dit onderwerp en besloten hebben tot een beleidsverandering om zich te richten op de '10/40 window' – de regio tussen de 10e en 40e breedtegraad op het noordelijk halfrond in Europa, Afrika en Azië, waar veel mensen het evangelie niet kennen – en alleen daar zendelingen te ondersteunen.'

Kort na ons gesprek luister ik naar Arco en anderen in een bijeenkomst georganiseerd door de Nederlandse Zendingsraad en MissieNederland over het thema 'Onbereikten'. Ieder voelt zich ongemakkelijk met dat woord 'onbereikt' en men besluit voorlopig te spreken over 'minst-bereikten'.
De twee uren, voor de bijeenkomst gereserveerd, worden goed besteed. Er wordt onder andere gerapporteerd over een bezoek aan een gemeente met 500 leden waar gelovigen uit 35 culturen elkaar ontmoeten. Arco moedigt aan na te denken over hoe we Nederlandse kerken kunnen helpen en hoe in samenwerking met migrantenkerken het goede nieuws te delen met migranten. Hij vat de rapportage samen met iets wat hij duidelijk hoopt en verwacht: 'Samenwerking levert mooi resultaat op.'

— Piet Both is ambassadeur voor Leprazending Nederland en redactielid van *TussenRuimte*.

‘Er is (g)een plek voor christenen in Nepal’

Nepal heeft eeuwenlang tot die regio’s behoord waar het evangelie niet gehoord werd. De kerk in Nepal schrijft geschiedenis over hoe dat kan verkeren, dankzij door de Geest gedreven mensen.

Pater-jezuïet Juan Cabral bereikte in 1628 de gesloten Kathmandu-vallei en mocht er Christus prediken. Hij moet vervuld zijn geweest van het ideaal ‘in deze nieuwe tijd waarin oceaanreizen en ontdekkingen mogelijk waren een verafgelegen heidenwereld te ontsluiten en er een vruchtbaar zendingsveld van te maken’.[1]
Wat zou hij ervan begrepen hebben wanneer de geschiedenis van de kerk in Nepal op dat moment aan hem geopenbaard zou zijn? De ontsluiting zou namelijk veel en veel meer tijd gaan kosten.

Van gesloten gebied tot unieke groei

In 1768 werd een lappendeken van vijftig onafhankelijke staten verenigd tot één Nepalese natie door Prithvi Narayan Shah, tot dan toe de heerser van het Gurkha-rijk. Minderbroeders Kapucijnen die sinds 1715 in Kathmandu woonden, moesten toen Nepal verlaten. Nepal stond geen christelijke invloed toe en zij die christen waren werden het land uitgezet.
Nog in het begin van de twintigste eeuw werd de Indiase christenzendeling Sadhu Sundar Singh, die door Nepal naar Tibet onderweg was, gevangengenomen en het land uitgestuurd. Zo gebeurde het ook met Nepalezen die in het buitenland christen geworden waren en eenmaal terug in Nepal over Jezus gingen vertellen.
In 1951 vond de staatsgreep plaats waardoor koning Tribhuvan opnieuw aan de macht kwam als *Mahārājādhirāja, King of Kings!* Tribhuvan nodigde de wereld uit om Nepal te komen helpen ontwikkelen. Men kon christenen en zendelingen niet langer buitensluiten, maar waar Nepalese christenen zich er niet van hoefden te weerhouden het evangelie te verkondigen, kregen zendingsorganisaties de verplichting zich te beperken tot hetgeen waar ze voor uitgenodigd waren: medisch werk en onderwijs. Hun medewerkers hadden tientallen jaren biddend voor de grens met Nepal gestaan, gewerkt en geleefd, maar in het openbaar over Jezus spreken was verboden. Sinds 1769 was, ook in 1951 nog, Nepal volledig gesloten voor christenen.

Nu wonen er meer dan 1,2 miljoen christenen, vier procent van de bevolking, en sinds 1990 groeit het ledenaantal van de kerken met vijftien procent per jaar. De groei van de kerk in Nepal is uniek en opmerkelijk. Dit artikel belicht wat hieraan vooraf is gegaan.

Voorlopers

Al in 1821 werd het Nieuwe Testament in India vertaald in het Nepalees door de drukkerij van William Carey's Serampore-zending. De zending kon dat werk doen in dat deel van India onder Deense heerschappij. De Britten zouden het hen minder makkelijk gemaakt hebben. De drukkerij produceerde traktaten, Indische literatuur, vertalingen van de Bijbel in vijfentwintig Indische streektalen en andere Zuidoost-Aziatische talen.
Gurkha's dienden de Britse Kroon meer dan tweehonderd jaar. Zij die tot het geloof in Christus kwamen terwijl ze overzee dienden, deelden dit geloof met hun familie en hun dorp, en dat in een tijd waarin mensen die openlijk christen waren het land uitgezet werden.
Er werden meer Nepalezen in het buitenland christen. Onder hen mensen op theeplantages in Darjeeling, ten oosten van Nepal. De kerk in Darjeeling heeft een strategische rol gespeeld wat betreft de toekomst van de kerk in Nepal. De kerk werd het belangrijkste centrum voor Nepalezen die om geloofsredenen het land hadden moeten verlaten.
William MacFarlane, een zendeling verbonden aan de kerk van Schotland, richtte de Eastern Himalayan Mission op in 1870. Het werk van deze zending in onderwijs, christelijke literatuur, bijbelvertaling en dorpsevangelisatie heeft een wezenlijke bijdrage geleverd aan het tot stand komen van kerken in Nepal.

'Kom aan broeders, we moeten gaan, ...
en deze heilige taak uit voeren'

(Uit een gezang van Ganga Prasad Pradhan)

Rondreizende evangelisten

We noemen hier zes mensen met ieder hun persoonlijke levensgeschiedenis en drijfveren om het evangelie in Nepal verder te verspreiden in de honderd jaar tussen zo ongeveer 1850 en 1951, het jaar van de staatsgreep. Mensen door de Geest gedreven die veel betekend hebben.

Chandra Leela was de dochter van de Brahmaanse priester aan het hof van de koninklijke familie in Kathmandu. Geboren in 1840 trouwde ze toen

ze zeven jaar oud was. Ze werd weduwe op haar negende en verloor haar ouders op haar veertiende. Ze ging leven als *sannyasa*, legde de aardse zaken af en richtte zich op het geestelijke. Zeventien jaar lang onderzocht ze het hindoeïsme, in een intensieve zoektocht naar troost en vrede. Uiteindelijk ontmoette ze een jong meisje met een Bijbel en de *sannyasa* begon dit heilige boek te lezen. Ze kwam tot het geloof in Jezus Christus, keerde terug naar Kathmandu om over haar geloof te vertellen en ze doopte haar oudere broer kort voordat deze stierf. Daarna keerde ze terug naar India en reisde rond als evangelist, totdat zij stierf.

Ganga Prasad Pradhan was een telg uit een rijk en oud geslacht in Kathmandu. Toen hij tien jaar oud was ging hij met zijn vader naar Darjeeling. Hij kreeg daar onderwijs en kwam tot bekering op de school van ds. MacFarlane. Hij was de eerste Nepalees die in het ambt van predikant werd bevestigd. Hij vertaalde de Bijbel in het Nepalees, schreef literatuur in zijn taal en was de eigenaar van de eerste Nepalese drukkerij. In 1914 keerde hij terug naar Kathmandu om zich daar te vestigen als christen, maar hij en zijn familie werden door de regering van de Rana het land uitgezet met de woorden: 'Er is geen plek voor christenen in Nepal.'

Buddhi Singh, een eenvoudige horlogemaker in Oost-Nepal, werd in Darjeeling door Ganga Prasad tot Christus geleid. Hij heeft vele jaren als rondreizend evangelist gewerkt met de Gorkha Mission, een lokale Nepalese zendingsorganisatie, opgericht in 1892 door christenen in Darjeeling.

Kolonel Nararaj Shamsher Jung Bahadur Rana werd aan het andere einde van de sociale ladder geboren. Hij hoorde bij de Rana-aristocratie, verliet het leger en woonde in de Terai, niet ver van Raxaul dat in India ligt. Region Beyond Missionary Union (RBMU) en Raxaul Medical Mission bouwden in 1930 het Duncan-ziekenhuis, samen met Cecil Duncan, een Schotse chirurg. Kolonel Nararaj bezocht het ziekenhuis en bracht zijn zieke kleinzoon daar. Hij ontmoette Ernest Oliver, in die tijd de veldleider van RBMU. Later was Oliver een van de stichters van United Mission Nepal (UMN). Kolonel Nararaj kwam tot geloof en hield dat stil. Hij werd later, op Paaszondag 1952, gedoopt. Hij ondersteunde de geloofsgemeenschap

vervolgens door de eerste kerkdiensten in zijn huis te laten plaatsvinden in april 1953.
De Australische Nepal Mission (ANM) groeide uit een gebedsgroep in Melbourne in 1911. Vanaf 1917 was deze zendingsorganisatie tientallen jaren werkzaam aan de grens van Nepal, in Ghorasahan en Bihar, maar altijd buiten 's lands grenzen. ANM sloot zich aan bij RBMU in 1948, net voordat de koning buitenlanders uitnodigde om Nepal te komen helpen.

Dr. Kitty Harbord van Zanana Bible and Medical Mission (ZBMM, opgericht in 1852) begon in 1927 medisch werk aan de westgrens van Nepal, in Nautanwa, Uttar Pradesh. Zij nam Lily O'Hanlon in dienst en Hilda Steele. Zij beiden richtten de Nepal Evangelistic Band (NEB) op. Nu is dat de International Nepal Fellowship (INF). De ZBMM werd later de Bible and Medical Missionary Fellowship (BMMF) en weer later Interserve.

Dr. Cecil Duncan in het Indiase Raxaul organiseerde conferenties waar meer dan twintig zendingsorganisaties aan deel namen die langs de grens van Nepal werkten. Tussen 1930 en 1950 kwamen ze regelmatig bij elkaar om te bidden. De zaadjes waar het samenwerken in zending in Nepal uit voortgekomen is, werden in deze tijd gezaaid. Harbord en Lindell hebben dit in de jaren veertig samengesmeed tot de Nepal Border Fellowship. Hieruit is in 1954 United Mission to Nepal (UMN) ontstaan.

Kerk en zending na 1951

Opnieuw was het een jezuïet die als eerste Nepal binnentrok, na de staatsgreep. Hij kwam van Patna Bihar en opende in 1951 St. Xavier's, een school aan de rand van de Kathmandu-vallei.
In 1952 volgden leden van de genoemde NEB, later INF. Vijf Nepalezen en zes *expatriates* trokken negen dagen door de heuvels en begonnen medisch werk in Pokhara. Zij doen nog steeds vooral medisch werk, maar het werk heeft zich uitgebreid naar het westen van Nepal.
Tijdens de revolutie in 1951, waardoor de Rana-heersers aan de kant geschoven werden, werd ook aan de grens gevochten, in de buurt van Raxaul. Slachtoffers van beide kampen werden behandeld in het Duncan-ziekenhuis. Om die reden werden dr. Trevor Strong en Ernest Oliver uitgenodigd Kathmandu te

bezoeken in april 1951. Alles ging te voet in die tijd en zij deden er dagen over om in Kathmandu aan te komen. Daar spraken zij met de minister van Binnenlandse Zaken, B.P. Koirala. Hun werd toegestaan een ziekenhuis in Tansen te openen en in Kathmandu gezondheidsklinieken voor vrouwen en kinderen op te zetten. United Mission to Nepal werd daarná opgericht, in 1954, als een internationale interkerkelijke zending.
Niet alleen zendingsorganisaties, maar ook individuele christenen trokken nu het land binnen. Onder hen een kleine maar belangrijke groep Nepalezen uit Darjeeling. Terwijl de zendingsorganisaties zich moesten houden aan wat er in de overeenkomst met de overheid was vastgelegd: zich uitsluiten richten op medisch werk en onderwijs, grepen Nepalezen de gelegenheid aan om kleine groepen van gelovigen te vormen en zich te richten op niet-christenen.
In 1953 arriveerde er ook een kleine groep christenen van de Mar Thoma-kerk in Kerala, India.[2] Zij gingen samenwerken met kolonel Nararaj Shamsher in de diensten van aanbidding die hij in zijn huis liet plaatsvinden. Met zijn hulp kregen zij later de gelegenheid land te kopen en Kathmandu's eerste kerk te bouwen in Putali Sadak. Er zijn veel andere christenen uit Kerala gekomen. Zij dienden in Nepal een leven lang, vooral in gezondheidszorg en onderwijs. Hun getuigenis en steun aan de prille kerk is erg belangrijk gebleken.

Samen optrekken

Sinds 1951 en tot op heden stelt de grondwet en het wetboek van Nepal dat zich bekeren tot een andere religie verboden is. Dat heeft er misschien toe bijgedragen dat er weinig bekeringen plaatsvonden in de jaren vijftig. INF en UMN waren niet betrokken bij kerkstichting, en ook niet officieel verbonden aan een van de kerken. Het samen optrekken in deze tijd heeft beiden, kerk en organisaties, goed gedaan en bemoedigd.
Aan het eind van dat eerste decennium na 1951 vonden een paar belangrijke gebeurtenissen plaats. De eerste vervolging door de Staat volgde op de doop van gelovigen in Tansen door dominee David en dominee Prem Pradhan. De laatste werd samen met zeven gedoopte christenen gevangengezet en het Hogerhof veroordeelde hen een jaar nadien.
Hoewel de jonge kerken autonoom waren en onafhankelijk van de zending wat leiderschap en inkomen betrof, nam Ernest Oliver het initiatief tot het oprichten van Nepal Christian Fellowship in 1960. NCF vergadert tweemaal per

jaar en bewijst een bijdrage te leveren door het stimuleren van geloofsgemeenschap en bemoediging voor de jonge autonome kerken en verenigde bijna alle christenen tot in de jaren zeventig. In die periode ontstonden kerken in alle belangrijke streken van het land.
Waar zendingsorganisaties actief waren, werd de evangelisatie door rondreizende Nepalese evangelisten gedaan. De kerken bleven autonoom, niet samengevoegd in denominaties en toch verenigd in gemeenschap en opdracht.

Noten

[1] Bamber Gascoigne, *HistoryWorld*, from 2001, ongoing. http://www.historyworld.net
[2] Zie voor zogeheten Thomas-kerken: *TussenRuimte* 2011 | 3 'Erfgenamen van Thomas', blz. 28, te downloaden via zendingsraad.nl/publicaties

Literatuur

Dit artikel is in samenwerking tot stand gekomen met als bronmateriaal:
– Cindy Perry, *The history of the Expansion of Protestant Christianity among the Nepali Diaspora,* a PhD-study, University of Edinburgh, 1994.
– John Barclay, 'The Church in Nepal: Analysis of Its Gestation and Growth', article in *International Bulletin of Missionary Research*, Volume 33 no 4, October 2009.
– Jonathan Lindell, *Nepal and the Gospel of God*, UNM Nepal, 1979.
– Werk van Norma Kehrberg, directeur United Mission to Nepal in 2000.
– Diverse websites van verschillende organisaties.

— P.A. Thomas is een Interserve-partner, afkomstig uit Kerala, India, en inmiddels vier decennia betrokken bij de opleiding (bijbelschool) voor voorgangers, kerk- en jeugdleiders. Ook is hij landelijk coördinator van Nepal Evangelical Mission die zich inzet voor kerkplanting in 'onbereikte' gebieden in samenwerking met plaatselijke kerken.
— Piet Both is ambassadeur voor Leprazending Nederland en lid van de redactie van *TussenRuimte.*

Lopend vuur

Als een lopend vuur gaat het Woord door ruimte en tijd. Dit werk van Wilma Wagenaar brengt in beeld het doorgaan van de oude woorden van de Bijbel. De ontwikkelingen in taal, vertaling en beeld zijn achter elkaar gezet en maken duidelijk hoe actueel de Bijbel door de eeuwen heen is.
Het vuur, gesymboliseerd door rode tekens over de panelen heen, begint bij de Dode Zee-rollen en loopt over Griekse en Keltische geschriften door naar de eerste officiële Nederlandse bijbelvertaling uit 418. Vierhonderd jaar na deze vertaling werd dit werk tentoongesteld tijdens de expositie 'Van Letter tot Leven' eind vorig jaar in Dordrecht. Het vuur gaat door en eindigt in dit werk bij de hedendaagse Chinese Bijbel-app voor de smartphone.
Dit 'Lopend vuur' geeft weer hoe een on-gehoorde boodschap door vertaling gehoord kon worden en toont ook hoe het woord zich ontwikkelt. Hoe elke tijd haar eigen weergave ervan had die tot de verbeelding sprak. Een verlucht geschrift uit de Middeleeuwen staat in contrast met de hyper-actuele Bijbel-app, maar beide fungeren als middel om het onbekende bij de gewone mens te brengen.
Dat is wat dit werk van Wagenaar prachtig zichtbaar maakt. Het Woord blijft actueel, maar moet ook telkens weer vertaald en verbeeld worden om gehoord te worden. Hoe zou dit lopend vuur er over een eeuw uitzien?

— Jolien van Braak MA, kunsthistorica en theologe, zoekt de verbinding van beeldende kunst met geloof, kerk en theologie.

Wilma Wagenaar, 'Lopend vuur', www.wilmawagenaar.nl

‘Maximum Illud’

Een honderd jaar oude brief met groot gevolg

In 1919 bracht paus Benedictus XV een apostolische brief uit, met een nieuwe missiestrategie, met nadruk op inheemse geestelijken en centrale financiering. Missie niet langer als bijproduct van het kolonialisme, maar als fundamentele opdracht voor de Kerk. Een Nederlandse pater, kardinaal Van Rossum, was de ghostwriter van ‘Maximum Illud’ (MI). Oktober 2019 is vanwege deze herdenking door Missio van de Rooms-Katholieke Kerk uitgeroepen tot Buitengewone Missiemaand.

Vóór ‘Maximum Illud’

Vanaf de zeventiende eeuw lag het initiatief voor de missionering vooral bij ordes, gefinancierd door ‘de Kroon’. Kritiek op het koloniale beleid was vrijwel uitgesloten. Er waren wel enkele lekeninitiatieven voor de missie en een priesterbond.
Vanuit Nederland was er vóór MI vrijwel geen missionering. Tot het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie in 1853 zag Rome Nederland immers nog als missiegebied.
Na de eenwording van Italië, waarbij de Kerkelijke Staat teloor ging, noemde de paus zich ‘gevangene van het Vaticaan’. Eigenlijk een zegen, want de paus ontwikkelde nu een meer geestelijk leiderschap.

Nieuwe strategie

Met MI kwam er een echte missie-strategie, vooral door kerkstichtingen. Geestelijkheid moest nu worden gevormd voor nieuwe bisdommen op het zuidelijk halfrond. De bestaande initiatieven worden samengevoegd tot het huidige Missio, voor de financiering.

Vandaag de dag $ 150 miljoen per jaar, voor lokale kerken en geestelijken.
Drie activiteiten springen eruit:

1. werk door catechisten in bestaande dorpen en families;
2. stichten van kerken met zichtbaar katholiek leven;
3. het stichten van instellingen voor gezondheidszorg, onderwijs en cultuur, maar niet uitsluitend voor katholieken.

'Ik kan nu Afrikaan zijn én katholiek'

De catechisten werden begeleid door de priesters. De Nederlandse missie kwam pas na MI goed op gang. Uiteraard met grote aandacht voor Indonesië. Nu leven daar zeven miljoen katholieken. Weliswaar een minderheid, maar meer dan in Nederland zelf. Die catechisten hielden het kerkelijk leven in stand tijdens de Japanse bezetting met gebed en Woord- en Communievieringen.

Doorwerking

Het grote concilie van de jaren zestig, Vaticanum II, was werkelijk missionair, door de doordenking van het begrip 'Volk Gods onderweg'. Afrika en Azië spraken voor het eerst mee op een concilie door hun nieuwe lokale bisschoppen. En dat al zo'n veertig jaar na MI. Jongeren hebben nu het gevoel 'ik kan Afrikaan zijn én katholiek'; zo ook in Azië of waar dan ook.
Een paus uit Afrika of Azië wordt een bekroning van MI. Een Afrikaanse of Aziatische bisschop kan de problemen van die werelddelen doeltreffender ter sprake brengen. Onze huidige paus Franciscus komt weliswaar uit Zuid-Amerika, maar is een zoon van Italiaanse immigranten. Stammenstrijd is bijvoorbeeld een groot probleem in Afrika. Stammen maken een belangrijk deel uit van de Afrika-samenleving. Dat verdeelt Afrika sterk. 'We moeten nog veel doen', zei Mgr Rugambwa in Addis Abbeba.

'Nieuw leiderschap, zonder schaamte voor het evangelie'

In eigen land krimpt de Kerk sterk en daarmee haar invloed. Misschien wordt dit voor ons ook een zegen, als wij nieuw geestelijk leiderschap ontwikkelen. Zonder schaamte voor het evangelie, want missie vraagt om de overtuiging dat Christus voor iedereen is gekomen; dat Hij dé Verlosser van de wereld is, waarvan ik mag getuigen.

— Embregt Wever is pastoraal werker diaconie + missie in het Bisdom van 's-Hertogenbosch.

Studiedag 'Avondmaal buiten de kerkdienst'

Wat zijn de consequenties van avondmaal vieren buiten de kerkdienst? Het was een van de onderwerpen die op 28 maart tijdens de studiedag 'Avondmaal buiten de kerkdienst' werden besproken. Het avondmaal is een wezenlijk onderdeel van het christelijk geloof.
Toch kan de manier waarop het avondmaal in de kerk gevierd wordt tot frustratie leiden, omdat de vorm en de taal het ingewikkeld maken om de verbondenheid met Christus en de gemeente te ervaren. Om het avondmaal te proeven heb je als kerkganger behoorlijk wat kennis, geloof en gevoel voor liturgie nodig.
Avondmaal wordt tegenwoordig (dat is niet nieuw) soms in kleine kring gevierd en dat roept allerlei vragen op over ambt, liturgie, gemeente-zijn. Eigen ervaringen met avondmaal in kleine kring maakten mij enthousiast voor deze vorm, omdat het begrijpelijker en persoonlijker was en hierdoor dichterbij kwam. Met deze studiedag hoopte ik wat doordenking te vinden voor deze praktijk.
De studiedag was een afwisseling van verschillende academische beschouwingen en verhalen uit de praktijk. Het verhaal van de jeugdwerker die met een groep jongeren avondmaal vierde nadat ze een nacht hadden gewaakt op Stille Zaterdag maakte indruk. Ook de uitspraak van dr. Hans Schaeffer: 'Het avondmaal bepaalt wat kerkzijn is, niet andersom', zet me nog steeds aan het denken.
Wat neem ik mee? Verschillende theologische gedachten die de schat zorgvuldig binnen de kerk houden, maar ook het verlangen van mensen uit de praktijk die bang zijn dat de schat dan onvindbaar wordt.
— *Martine van der Herberg, predikant in opleiding aan de Protestantse Theologische Universiteit in Amsterdam*

Hoop tijdens IJM-dag over slavernij

International Justice Mission (IJM) organiseerde 30 maart een themadag in Amersfoort. Een dag om je te laten inspireren én confronteren met verhalen uit de strijd tegen moderne slavernij. Gastheer Ruben Vlot kondigde het aan het begin van de dag al aan: dit onderwerp doet wat met je. Het is dus niet gek als je door de dag heen een mix van emoties bij jezelf bemerkt. Zo was het ook bij mij het geval. Ik ging door een roetsjbaan aan emoties.
Ik werd bemoedigd door het verhaal van de goede herder die op zoek ging naar het ene schaapje. Ik was dankbaar voor het meisje in de video van een reddingsoperatie: ze was bevrijd uit de cyberseksindustrie. Ik voelde pijn en zorg toen ik dacht aan de trauma's die gekoppeld zijn aan dit misbruik. Ik was geschokt en boos toen ik hoorde dat het merendeel van de websites waarop deze kinderen 'tentoongesteld worden' in Nederland worden gehost. (Kunnen we daar dan niks aan doen?)
Ik voelde vreugde bij getuigenissen over de afname van

seksuele uitbuiting van kinderen in de gebieden waar IJM actief is. Ik voelde verdriet om de kleine jongetjes die verdrinken terwijl ze gedwongen worden om te duiken op het Voltameer in Ghana. Ik voelde hoop toen we gingen bidden voor die jongetjes, voor de praktijken op dat meer. Deze plek van duisternis kan een plek van licht worden (zie www.ijmnl.org/slavernij). Ondanks dat deze emoties soms confronterend en pijnlijk waren, wil ik niet dat het me koud laat. Het maakt me dankbaar voor organisaties en vrijwilligers die zich met hart en ziel inzetten om uiteindelijk slavernij uit te bannen.

— Jan Willem Janse, relatiemanager bij MissieNederland

Inspiratiedag Contextueel Bijbellezen

Het is niet het eerste waar je mee voor de dag komt als je jezelf ergens moet presenteren of als je nieuwe mensen ontmoet: je kwetsbare kant, datgene waar je je voor schaamt, dat wat je niet gelukt is. Toch is onze kwetsbaarheid een noemer die we als mensen delen. Dat gegeven lag ten grondslag aan de Inspiratiedag Contextueel Bijbellezen, die op 6 april in Naarden plaatsvond. De dag werd georganiseerd door Kerk in Actie in samenwerking met het Centrum voor Contextuele Bijbelinterpretatie, de Protestantse Theologische Universiteit, het Arminius Instituut en de Protestantse Gemeente Naarden.

De dag in de Witte Kerk begint met een kort liturgisch moment waar onder andere woorden van Dietrich Bonhoeffer klinken: 'God, tot U roep ik nu de dag begint, help mij bidden en mijn gedachten verzamelen; ik kan het niet alleen.' Over 'niet alleen', over vieren en verzet spreekt daarna ook ds. Karl van Klaveren, die ons meeneemt naar het Kerkasiel in Den Haag. Van Klaveren pleit aan de hand van de ervaringen met het Kerkasiel voor levende liturgie die ook kritisch durft te zijn. 'De existentiële situatie van het Kerkasiel gaf ongekende power aan de bijbelverhalen die in de doorlopende viering klonken', vertelt Van Klaveren. 'Die power zou ook in onze 'gewone' kerkdiensten moeten klinken.'

Prof.dr. Peter-Ben Smit schetste vervolgens portretten van inspirerende leiders: wat gebeurt er als je door een lens van kwetsbaarheid naar bijbelverhalen gaat kijken? En hoe verhoudt zich onze aandacht voor kwetsbaarheid tot briljante cv's vol successen en flitsende dominees? Kwetsbaarheid verdiept contact, zien we in 1 Filippenzen – en in Marcus 10 vinden we grammaticaal verzet tegen misbruik van kwetsbaarheid. Na een nagesprek en een smakelijke lunch maken we een wandeling richting Vesting-Naarden. Het oude vestingstadje laat zien hoe hoog de muren zijn die je op kunt trekken, maar ook dat zelfs daarin nog zwakke plekken zitten. Geen enkele vesting blijkt uiteindelijk onneembaar. Hoe zit dat dan met onze eigen muren waar we ons achter verschansen? De middag was gewijd aan workshops waarin verschillende contexten centraal stonden. Zo gaf ds. Arend van

Baarsen, zelf visueel beperkt, een workshop over 'Zien en niet zien in de Bijbel', Annet Betsalel behandelde 'De joodse Bijbel – door joodse ogen' en ds. Inge Landman gaf een inleiding in de methode Contextueel Bijbellezen in 'Op verhaal komen'. Het leverde verrijkende, verdiepende gesprekken en nieuw onverwacht inzicht op.

— Marie Hansen-Couturier MA, onderzoeker PThU en Peter-Ben Smit

Over een uitzending naar Bulgarije

Tijdens de Raadsvergadering van 12 april nam de NZR afscheid van stafmedewerker Foka van de Beek. In dienst van de NZR was Foka ook hoofdredacteur van *TussenRuimte*. Onder Foka's leiding heeft de redactie gewerkt aan *TussenRuimte* 2014|4 tot aan dit juninummer 2019|2, over een wereld waarin velen nooit gehoord hebben over Christus. Foka kwam uit Roemenië naar *TussenRuimte* en vertrekt binnenkort naar Bulgarije, uitgezonden door haar plaatselijke kerk en de GZB.

Foka kreeg de gelegenheid om over Roemenië en Bulgarije te vertellen. Ze is uitgenodigd voor theologisch toerustingswerk en kadervorming in de provincie Burgas waar 0,55% van de bevolking protestant is. Zij zal daar vrouwen aantreffen die zich inzetten voor diaconie en evangelisatie onder Bulgaren, Turken en Roma. In haar inleiding beschreef zij hoe zij het postcommunistische Roemenië kent en zij verwacht vergelijkbare omstandigheden aan te treffen in Bulgarije. Naast vrijheid, handel, buitenlandse contacten en nieuwe mogelijkheden sprak ze over ontmenselijking, hardheid, egoïsme, een gelatenheid alsof er geen leven mag zijn, uitzichtloosheid en moedeloosheid.

In Bulgarije was in de herfst bijna een nieuwe godsdienstwet aangenomen die de vrijheid van protestantse en katholieke kerken beperkt; door druk van buiten is de wet grotendeels van tafel.

Het was mooi geweest als we tijd gehad zouden hebben om met elkaar te zingen: 'Ga met God en Hij zal met je zijn!' Misschien gebeurt dat in de uitzenddienst op 30 juni om 9.30 uur in de Vredeskerk te Veenendaal. Lezers van *TussenRuimte* zijn hiervoor van harte uitgenodigd. *— Piet Both*

Raadsvergadering NZR – 'Theologie na de Goelag'

Alsof ik een geheime briefing heb bijgewoond over toestanden in een voor de christenheid belangrijke geloofsgemeenschap, zo voelt het na de NZR-Raadsvergadering van 12 april. Dr. Tolstaja is directeur van Institute for the Academic Study of Eastern Christianity (INaSEC) en universitair hoofddocent aan de VU en gespecialiseerd in de 'Theologie na Goelag en de betekenis daarvan voor kerken nu'. Wat verrassend en beklemmend klonk, is dat daar sprake is van een symbiose tussen kerk en staat. De inleiding ging over religieuze traditie. Gewoonlijk bevindt deze zich in een staat van permanente transformatie. Feno-

menen (iets dat observeerbaar is) gaan deel uitmaken van de religieuze beleving en worden op den duur geautoriseerd als behorend tot de traditie van de kerk. In de Russisch-Orthodoxe Kerk gaat het veelal over bizarre verhalen, over wonderen en meer, door monniken verteld. Onder hun gehoor bevinden zich ook academici en de verhalen worden geloofd, omdat kerk én overheid deze autoriseert, zonder verdere reflectie op die te vormen traditie. Dit soort traditie leidt tot zeer veel heiligverklaringen, onder meer van mensen die een rol gespeeld hebben in geheime diensten ten tijde van de Sovjet-repressie. Het is verontrustend dat er geen sprake is van een theologie na Goelag, dat er geen vraag gesteld wordt over wat het totalitaire verleden betekent voor een persoonlijke verhouding met God. In een tijd waarin steeds gewaarschuwd wordt voor *fake news* is het de moeite waard om de studie van dr. Katja Tolstaja te horen.

— Piet Both

CPOE-conferentie over mensenhandel

Mensenhandel is een geraffineerde, grensoverschrijdende business. Hulporganisaties voor Oost-Europa moeten samenwerken om dit grote kwaad van moderne vormen van slavernij effectief te bestrijden. 'Stop de mensenhandel voordat die begint, preventie is de beste bestrijdingsmethode', betoogde Galina Chetroy van het Leger des Heils in de republiek Moldavië, vrijdagmiddag 5 april op de bijeenkomst van het Christelijk Platform Oost-Europa (CPOE), een samenwerkingsverband van zo'n dertig Oost-Europa-hulporganisaties binnen Prisma, vereniging voor christelijke ontwikkelingsorganisaties. Chetroy wees op het belang van preventie. 'Het voorkomen van mensenhandel is goedkoper en voorkomt traumatische ervaringen bij slachtoffers, meestal vrouwen en meisjes in armoedige omstandigheden.'

Volgens Chetroy is de vaak gehoorde opmerking dat 'ik in mijn eentje tegen zo'n nietsontziende maffiabende toch machteloos sta' niet waar. 'Wie één leven uit een poel van verderf redt, behaalt al een enorme overwinning.' Chetroy ontkent niet dat een eenling meestal weinig kan uitrichten. Slachtoffers van mensenhandel zijn vaak verstrikt geraakt in een wirwar aan ingewikkelde zaken. 'Om die reden moeten onze organisaties vooral samenwerken en ook internationaal kennis delen.'

Staatssecretaris Paul Blokhuis (CU) vertelde hoe hij vanuit een diepe verontwaardiging al tijdens zijn wethouderschap in Apeldoorn optrad tegen loverboys en vormen van seksslavernij. Destijds werd hij soms weggehoond. Gaandeweg kregen ook andere partijen meer aandacht voor de kwalijke kanten van de seksindustrie waarin kwetsbare vrouwen worden uitgebuit. Tamme de Leur, directeur MetaStory Instituut, vindt dat de politiek oog heeft voor het bestrijden van mensenhandel, maar dat er desondanks nog veel te doen valt. 'Als er jaarlijks 1000 tot 1200 gevallen van mensenhandel worden gemeld, betekent dit dat er nog altijd zo'n 6000 schrijnende gevallen zijn.' (Ingekorte versie van verslag in *Reformatorisch Dagblad*, 6 april 2019)

— Gerrit van Dijk, betrokken bij Stichting Hulp Oost-Europa

Film

John Carroll Lynch
Lucky
2017

Het verhaal van een atheïst?

Lucky is een negentigjarige man, die leeft volgens een vaste regelmaat. Hij begint iedere dag met een sigaret, gevolgd door enkele yoga-oefeningen en een glas melk. Hij heeft drie identieke geruite hemden in de kast hangen. Dagelijks kijkt hij naar zijn favoriete televisieshows en gaat hij naar zijn vaste plek in het eetcafé om een kruiswoordpuzzel op te lossen. 's Avonds zoekt hij zijn vrienden op in de kroeg.
Lucky kan behoorlijk nukkig en stronteigenwijs zijn, maar heeft ook iets aandoenlijks. Je houdt meteen van de man. Lucky wordt gespeeld door de acteur Harry Dean Stanton, die bekend werd door *Paris, Texas* (1984, Wim Wenders). Kort nadat de film *Lucky* in de zomer van 2017 verscheen, overleed de acteur.
Lucky is een mooie film over het besef van onze sterfelijkheid. Het is ook een van de meest geslaagde films van de afgelopen jaren over de zoektocht naar de zin van het bestaan. Lucky is eenzaam, soms bang voor wat er gaat komen, maar na al die jaren (eindelijk) ook in staat om de liefde van anderen om zich heen te accepteren. De kwetsbaarheid waarmee de oude man zich openstelt, maakt het tot een hele spirituele film.
Lucky wordt wel omschreven als een 'spirituele reis van een negentigjarige atheïst'. De regisseur John Carroll Lynch was dan ook verrast dat een interkerkelijke jury hem de prijs toekende tijdens het filmfestival van Locarno in Zwitserland. In zijn beleving is het een 'ongegeneerd atheïstische film', terwijl de jury dat toch echt anders zag. Zodoende kwam er een mooi gesprek op gang.
Deze anekdote onderstreept wat mij betreft de betekenis van deze film, die zich uitstekend leent voor nagesprekken in groepsverband. De film is goed verkrijgbaar op dvd, dus wat weerhoudt u nog om kennis te maken met Lucky?

— Joël Friso is theoloog en lid van Interfilm.

Muziek

Verwondering over het ongehoorde

Zicht op het hoofdorgel in de Oude Bavo in Haarlem.

Als een organist zich voorstelt en vertelt over zijn werkzaamheden, wordt daar regelmatig op gereageerd met: 'Organist? Dat hoor je eigenlijk nooit.' Mooi is dan dat meestal met interesse wordt doorgevraagd naar het hoe en waarom, maar het is tekenend voor de relatieve onbekendheid van de gemiddelde Nederlander met het instrument. De meeste mensen associëren orgel met kerk en orgelmuziek met – vooral langzaam – psalmgezang. Of ze raken onder de indruk van de rijkversierde orgelkas in een willekeurige stadskerk, zonder te weten hoe het bespeeld wordt. Nu betwijfel ik of er bij diezelfde Nederlanders een luider belletje gaat rinkelen als iemand vertelt dat hij of zij gamba speelt, maar bij organisten geldt toch wel dat ze er een stapje bovenop moeten doen om mensen voor hun instrument te interesseren.
Van nature is zo'n groot kerkorgel vrijwel onbereikbaar, met een bespeler zo hoog en onzichtbaar. Daar komt de achterstand vandaan, een organist moet ook nog eens om een deel van zijn instrument heen – achterlangs en onderdoor – om de luisteraar te bereiken.
In het massieve en ontzagwekkende ligt tegelijk ook de kracht, want het orgel is een instrument van uitersten. Wanneer ik excursies naar de speeltafel van bijvoorbeeld het orgel in de Oude Bavo in Haarlem verzorg, laat ik als eerste het allerhoogste fluitregister horen. Visueel zo ontzagwekkend, maar in klank zo verfijnd. Natuurlijk kan een orgelbezichtiging niet zonder de overweldigende Toccata van Bach, maar het werkt altijd om te verrassen met wat het van buitenaf niet voorspelt. Daar ligt wellicht de kracht van mensen bereiken met het niet eerder gehoorde: verwondering.

— Iddo van der Giessen, student Orgel (master) en Geschiedenis (research master), afgestudeerd in Kerkmuziek en World Politics, is cantor-organist van de Goede Herderkerk te Rotterdam Schiebroek.

Boeken

Brain McLaren, *De grote spiritual shift. Christendom in beweging*, Utrecht: Kok-Boekencentrum, 2018, 288 bladzijden, € 22,99

Stop met je zorgen maken. Stop met achteromkijken naar de 'goede oude tijd'. Stop met stilzitten, kom in beweging en maak het christendom weer christelijk. Dat is de boodschap van het boek van McLaren.

McLaren ziet drie gebieden waar verandering nodig is: 1) een spirituele shift van een stelsel geloofspunten naar een christen-zijn als een manier van leven en de kerk als een school van liefde; 2) een theologische shift van een dominante gewelddadige God naar een bevrijdende en geweldloze God; 3) een missionaire shift van een georganiseerde religie naar een organiserende religie.

Thema's als rentmeesterschap, gerechtigheid, vrede, armoedebestrijding, klimaat en aarde worden besproken. Kernwoorden zijn liefde, gelijkwaardigheid, diversiteit en tolerantie (het accepteren van elkaar).

In hoofdstuk 5 en 6 beschrijft McLaren hoe hij naar God kijkt (een concept dat je kunt herdefiniëren) en wat zijn hermeneutische sleutel is voor Bijbel-uitleg. Deze twee hoofdstukken zullen schuren met visies van lezers van dit blad.

Echter, of je het nu wel of niet eens bent met zijn interpretatie van de Bijbel en zijn visie op God, de dingen die McLaren aankaart zijn zorgen en zaken waar elke christen en elke gemeente over moet nadenken. En er zal een verandering in denken moeten plaatsvinden: een spirituele shift die zich uit in handelen. Alleen al om deze reden is het boek de moeite waard om te lezen. Het inspireert, het legt de vinger bij zere plekken, het nodigt uit om in de benen te komen, hoe dan ook. — *Agatha van Ginkel, toegepast taalwetenschapper*

Grant Francis Porter, *Church Planting Practices Among Muslim and Druze Communities in the Near East: A Conversation about Mission in the Light of the Early Church,* dissertatie Vrije Universiteit Amsterdam, verdedigd op 5 november 2018, 240 bladzijden, complete tekst in te zien via dare.ubvu.vu.nl

Porter onderzoekt het ontstaan van nieuwe gemeenschappen vanuit het geloof in Jezus onder de Moslim- en Druzenbevolking in het Midden-Oosten. Omdat die geloofsgemeenschappen zich buiten de traditionele evangelische kerken om vormen én binnen de oorspronkelijke Moslim- en Druzensamenleving blijven, zijn er allerlei vragen over het wel 'kosher' zijn van deze ontwikkelingen in termen van 'kerk-zijn' en 'orthodoxie'.

In het betreffende onderzoek gaat het om zogenaamde C4- en C5-gemeenschappen uit het door John J. Travis ontwikkelde C-spectrum (*Christ-centered communities*) in het kader van de contextualisatie van het evangelie in een moslimcontext. In dit spectrum wordt de graad van contextualisatie 'gemeten' over taal, cultuur en religieuze identiteit.

C4-gemeenschappen vieren hun geloof in

een moslimtaal, met bijbels geaccepteerde vormen uit de islam en noemen zichzelf 'volgelingen van Isa'. C5-gemeenschappen doen hetzelfde, maar noemen zichzelf 'moslims'. In hun contextualisatie van het evangelie gaan ze zover dat ze onderdelen van de islam vanuit hun geloof in Jezus herinterpreteren en gebruiken.
Porter onderzoekt vier geloofsgemeenschappen met een Druze-, Shi'a-, Moslim- en Sunni-moslimachtergrond, waarvan er vier tot de C4- en één tot C5-categorie gerekend worden. Zijn onderzoeksmateriaal komt uit interviews met de leiders van deze gemeenschappen, dat hij kritisch legt naast gegevens uit het meest recente onderzoek naar kerkvorming in het Nieuwe Testament (Bosch, Dunn, Meeks, Schnabel en Wright) en in zijn conclusies neemt hij overeenkomsten en verschillen waar. Bovendien signaleert hij op bepaalde onderwerpen een noodzaak voor verder onderzoek.
De overeenkomsten tussen beide processen van kerkvorming zijn opmerkelijk gelijk in het gebruik van dezelfde praktijk (m.n. taalgebruik – horen bij Jezus/gekozen zijn, gedeelde visie – 'gered-zijn' en je geloof delen, vieren – schriftlezing, gebeden, zingen, samenkomen – eredienst, bijbelstudie) en het overnemen van vormen om samen te komen (o.a. de huisgroep, de clan-structuur voor een grotere groep, de Koran-studiekring, etc.). Opmerkelijk gelijk zijn ook het niet-deelnemen aan religieuze rituelen van vroeger, de visie om je geloof met anderen te delen en de opvatting dat lijden bij je geloof hoort. Ook belangrijk is dat je je gaat gedragen zoals in het Nieuwe Testament geleerd wordt en speciaal daarin het liefhebben van je vijanden.
De verschillen met de kerkvorming in het Nieuwe Testament gaan over isolationisme, sociale structuren, leiderschapselectie en patriarchaal leiderschap
Als onderwerpen voor verdere studie in de context van een samenleving waarin moslims de meerderheid zijn, noemt Porter: je identiteit (wie ben je en hoe blijf je op lange termijn overeind – door meerdere generaties heen?) en je visie op de wereld (welke waarden en normen heb je en hoe ziet je ideale samenleving eruit?). Een ander gebied ten slotte is kerkvorming (wat kunnen we in het Westen leren van deze vormen van kerk-zijn – zijn er grenzen aan contextuele kerkvorming?).
Porter deed interessant onderzoek naar contextuele kerkvorming in het Midden-Oosten, maar had ook de huidige inzichten uit de praktische theologie (ecclesiologie) mee kunnen nemen. Het voorbeeld van de vroege kerk in het bijbelboek Handelingen is zeker een ijkpunt, maar als je dat dan door de bril van vijf contemporaine nieuwtestamentici beziet, mag de input van contemporaine praktische theologen (kerkplanting) niet ontbreken. Darren Tod Duerksen deed soortgelijk onderzoek in een Hindu- en Sikh-context in India, waarin hij ook de vroege kerk in het Nieuwe Testament als ijkpunt neemt. Zijn conclusies over contextuele kerkvorming hadden op zijn minst meegenomen of vergeleken kunnen worden. *— Arne Mulders, bestuurslid Nederlandse Zendingsraad*

Jurjen A. Zeilstra, *Biografie Visser 't Hooft. Een leven voor de oecumene 1900-1985,* Middelburg: Skandalon, 2018, 576 bladzijden, € 39,50

Als twaalfjarige kwam ik in Leiden op het Dr. W.A. Visser 't Hooft Lyceum terecht. Wie hij was, geen idee. Ik kreeg wel een bepaalde fascinatie voor hem, vooral toen ik later als theoloog regelmatig met oecumene en de Wereldraad in aanraking kwam en ontdekte dat hij de medeoprichter en de eerste secretaris-generaal (1948-1966) van de Wereldraad van Kerken was.
Theoloog en historicus Jurjen Zeilstra promoveerde in 2018 op deze wetenschappelijk verantwoorde biografie, die Visser 't Hooft plaatst tegen de achtergrond van de geschiedenis (twee wereldoorlogen en de Koude Oorlog) en zijn werk voor de kerk en oecumene. De affiniteit van de auteur met zijn onderwerp is op een positieve manier merkbaar in het boek, maar hij geeft ook duidelijk de kritische noten die er te maken zijn over Visser 't Hooft aan.
In tien hoofdstukken wordt Visser 't Hoofts hele leven, specifiek vanuit het oogpunt van zijn betrokkenheid op de oecumene, gevolgd. Speciale aandacht wordt onder andere gegeven aan zijn rol in de Tweede Wereldoorlog en zijn contacten met Duitse theologen. Daarnaast wordt ook uitgebreid ingegaan op zijn streven om de Orthodoxe kerken achter het IJzeren Gordijn vast te houden en plaats te laten krijgen in de Wereldraad, een zaak die hem aan het hart ging en wat hem uiteindelijk ook lukte, ook al was er kritiek op zijn soms te weinig kritische houding ten opzichte van de communistische macht en invloed op kerken. Ook is er een hoofdstuk gewijd aan zijn contacten met de Rooms-Katholieke Kerk.
Het boek leest prettig, wat een knappe prestatie is gezien de grote hoeveelheid materiaal die erin verwerkt is. Sommige delen lezen als een roman, andere delen zijn meer informatief en vragen wat meer concentratie gezien de vele namen en organisaties die genoemd worden, maar ook dan blijft de lijn helder en zijn de genoemde details relevant. De foto's maken het geheel extra aantrekkelijk.

— Foka van de Beek

NZR-Cahier over *Bijbel en 'beperking'*

Wiens perspectief telt er eigenlijk mee bij bijbelinterpretatie: dat van de 'normale, gezonde' mens of dat van iemand die blind, doof, mentaal beperkt of anders net zo zeer? Welke aannames spelen een rol, bijvoorbeeld als het om genezingen gaat? Wat is het belang hiervan voor theologie, missie en kerk-zijn in Nederland, en daarbuiten?
Het vierde NZR-Cahier *Bijbel en 'beperking'. Contextuele en missiologische perspectieven* (juni 2019) buigt zich over deze vragen. Met bijdragen uit binnen- en buitenland, vanuit het perspectief van wetenschappers, uit de pastorale en theologische praktijk in Nederland en van mensen die leven met een beperking.

11-14 juli
Kleopasdagen

Retraites van bezinning in 'stilte': bezinning op God, jezelf en de ander. Stilte om je te kunnen concentreren op God en Zijn Woord. Een stilte gevuld mét en gericht op God. € 175; retraitecentrum Klein Sion te Leuvenheim (onder Zutphen). *www.kleopasdagen.nl*

20-22 september
Third Culture Kid-weekend

Als je (een deel van je leven) in het buitenland opgegroeid bent bijvoorbeeld vanwege werkzaamheden van je ouders, dan ben jij een Third Culture Kid (TCK). Kom naar het jaarlijkse TCK-weekend bij De Kroeze Danne in Ambt Delden. Thema: 'Wings & Roots', voor 12-18 jaar.
www.missienederland.nl/tckweekend

27 september
Raadsvergadering NZR

Thema: 'Contextueel Bijbellezen', met een inleiding door Inge Landman van Kerk in Actie. 10.00 uur, Bergkerk, Amersfoort.
zendingsraad.nl

11 oktober
Inaugurele rede

Inauguratie van dr. Gerrit Noort, directeur van de Nederlandse Zendingsraad, als bijzonder hoogleraar Missiologie aan de Theologische Universiteit Kampen om 15.00 uur, over de verhouding van mainline protestantse en evangelicale zending.

17 oktober
Chinaberaad

Met dr. Ron Boyd-McMillan, China-expert van Open Doors. 14.00 uur, Bergkerk, Amersfoort. Toegankelijk op uitnodiging.
zendingsraad.nl

2 november
Missie.nu: 'Open voor de ander'

Ontmoeten als missionaire uitdaging. In Missie.nu leren wij samen als volgelingen van Christus wat het in onze tijd betekent om deel te zijn van Gods missie in de wereld. De geschiedenis van de zending heeft in de twintigste eeuw een beweging gemaakt van expansie naar ontmoeting. Organisatie: Unie van Baptisten, ABC-gemeenten, Weet wat je gelooft.nl; € 65; locatie: Missiecentrum De Wegwijzer in Almere. *www.missie.nu*

15 november
Toerustingsdag Member Care

Jaarlijks organiseert het Member Care Nederland-netwerk een toerustings- of netwerkdag. Het thema van de toerustingsdag 2019 is nog niet helemaal rond, maar er zal dit jaar in ieder geval weer een speeddateronde zijn om kennis te maken met de zorgverleners van ons netwerk.

25 november
Dom Hélder Câmara-lezing

Thema: 'Bijbel en duurzaamheid'. Met Mery Kolimon en in samenwerking met Vrije Universiteit en Kerk in Actie. Locatie: Vrije Universiteit Amsterdam.

TussenRuimte 2019/3

Integral Mission: proclamatie of demonstratie?

De locatie van missie en zending is al enkele decennia aan het veranderen. Aan de ene kant hebben we de wereld bij ons op de stoep (vluchtelingen en migranten), aan de andere kant groeit het christendom in de Majority World (i.e. de ontwikkelingslanden in Azië, Afrika en Latijns-Amerika) en is er de gedachte dat kerken daar toch zelf inmiddels wel de verantwoordelijkheid op zich kunnen nemen om in stad en land discipelen te maken. Het Westen is hard bezig te ontkerkelijken en we hebben dus eigenlijk zelf veel behoefte aan missionaire werkers.

Ook de inhoud van zending is aan het verschuiven. Sinds eind jaren zeventig wordt er meer en meer over 'Integral Mission' gesproken, om weg te komen van het hokjesdenken in evangelisatie, diaconaat, woord en daad, en alles wat we als Kerk doen te zien als één geheel, voortvloeiend uit het navolgen van Jezus Christus.

Dit thema staat centraal in het septembernummer van *TussenRuimte*. Waar komt de term 'Integral Mission' vandaan en waar doelt het precies op? Helpt het focus in missie en zending aan te brengen of is het een soort vergaarbak geworden? Omarmen kerken het begrip? En waarom hebben we er geen duidelijk Nederlands woord voor? Ook kijken we naar verhalen van Integral Mission in de praktijk.

TussenRuimte 2019 | 4 (december) verkent het thema 'Israël en Jodendom in missiologisch en cultureel perspectief'.

Nieuw verschenen bij KokBoekencentrum

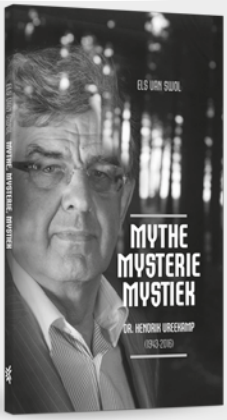

Maak kennis met het werk van Henk Vreekamp
paperback | € 12,99

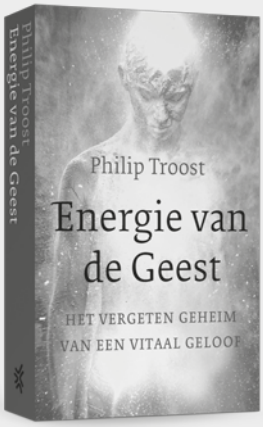

Het vergeten geheim van een vitaal geloof
paperback | € 22,99

Christelijke gewoontes als tegenkracht
paperback | € 19,99

Voor theologen en betrokken bijbellezers
paperback | € 39,50

Verrassende stem in verhit debat
paperback | € 12,99

Oude en nieuwe rituelen in de praktijk
paperback | € 24,99

Verkrijgbaar in de boekhandel
of via kokboekencentrum.nl

KokBoekencentrum
UITGEVERS | UTRECHT

Mystiek voor het dagelijks bestaan

Gelovig omgaan met de Bijbel
paperback | € 19,99

Een nieuw perspectief op spiritualiteit
paperback | € 15,99

Nog altijd inspirerend
paperback | € 19,99

Van schepping tot nieuwe schepping
paperback | € 19,99

Treed in dialoog
paperback | € 12,99

Verkrijgbaar in de boekhandel
of via kokboekencentrum.nl

KokBoekencentrum
UITGEVERS | UTRECHT